

Családtörténet, családi legendárium

Képzési anyag

Szerkesztette

**Mester Zsuzsa
Majzik Katalin**

Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet

Tartalom

Bevezetés.....	3
A munkacsoport tevékenysége.....	5
Identitástudat és kontinuitás.....	7
Multikulturalitás.....	8
Örökbeadás, örökbefogadás.....	9
Örökbefogadás és identitás.....	11
Egyenlő elbánás kérdései az örökbefogadáskor.....	12
A munkacsoport állásfoglalása.....	13
A családtörténet szerepe a gyermekek életében.....	14
Családlátogatás.....	20
A vizuális antropológia, a vizuális kultúra rövid ismertetése.....	25
Családtörténet.....	33
Családtörténet megismerése fotóelemzéssel.....	33
Milyen esetben javasoljuk a családtörténet, családi legendárium elkészítését?	35
Ki készítse?.....	36
Hogyan?.....	36
A családlátogatás előkészítése.....	36
Egy családlátogatás tapasztalatai.....	36
Tematika a kérdésekhez.....	37
Családi legendárium elkészítése.....	39
Családi legendárium a gyermekvédelmi szakellátásban.....	40
Irodalom.....	43
Függelék.....	45
Családtörténetek	
1. függelék László Gyöngyi: Családi fotó elemzése.....	45
2. függelék Kocsis György: Családi legendárium.....	55

BEVEZETÉS

Intézetünk Gyermekvédelmi Főosztályán 2005–2006-ban, „Identitás – Integráció – Nyilvántartás” címmel munkacsoport működött, azzal a céllal, hogy a gyermekvédelmi gyakorlatban a származással és annak nyilvántarthatóságával kapcsolatos dilemmákat áttekintse. A munkacsoport a témával összefüggő álláspontját szakmai ajánlás formájában, 2007-ben, egy tanulmánykötetben foglalta össze. Ennek talán legfontosabb megállapítása az, hogy a gyermeknek eredeti származását joga van tudni, sőt annak eltitkolása az egészséges identitás kialakulását nagyon nehezíti.

Másik fontos következtetés az, hogy minden gyermeknek, akik a valamilyen módon a gyermekvédelem látókörébe kerültek, a problémák feldolgozása és énazonosságuk fejlesztésének esélyei miatt is, fontos megismerni családjuk történetét. Az elkészült tanulmányok ennek a munkának a szakmai, elméleti háttérét teremteték meg.

Ezt követően, 2008-ban, elkészült a „Családtörténet feldolgozása fotóelemzés segítségével” módszer leírása, melyhez a szükséges lélektani áttekintést Székely Zsuzsa, a Fővárosi Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat örökbefogadásokkal foglalkozó pszichológusa készítette el. A fotóelemzés antropológiai nézőpontú gyakorlati kidolgozását Hargitai Dávid kulturális antropológus végezte el, amely lehetővé teszi, hogy a gyermekek számára közvetlenül hasznosuljanak a szakmai ajánlás megállapításai.

A kritikus élethelyzetek átgondolása a családokkal foglalkozó szakembereknek is lehetőséget teremtenek szolidárisabb, objektív nézőpont kialakítására, és a későbbiekben az érintett gyermekeknek saját történetük elfogadhatóbbá tételéhez nyújthatnak segítséget. Az elkészült módszerleírást az interjúvázlattal személyiségi és adatvédelmi jogi szempontok szerint ellenőriztettük.

Ezt követően, 2009-ben, munkacsoportot hoztunk létre alap- és szakellátásban dolgozó családgondozókból, szentesi és zalaegerszegi gyermekjóléti szolgálatok, oroszlányi gyermekotthon és a győri TEGYESZ kollégáiból.

A teamnek az volt a feladata, hogy a kialakított kategóriák figyelembevételével, családi fotók segítségével, fotóantropológiai módszerrel saját működési területükön kidolgozzák a gyakorlati feladatokat (ki, mikor, hol végezheti a családtörténeti munkát), és az ezt követő időszakban legalább 5-10 családban elkészítsék a gondozott gyermekek családjának történetét.

Ez a munka 2010. április 30-án befejeződött. A tesztelést követően, az összegyűlt tapasztalatok alapján, elkészítettük a „Családtörténet, családi legendárium” módszertani füzetet. Az általános bevezetéshez – amit az Országgyűlési Biztos Hivatalának Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Biztosa is szorgalmaz – szükségessé vált egy 30 órás továbbképzési tematika elkészítése és az oktatók kiválasztása. Fontosnak gondoljuk 7 regionális szakmai nap megszervezését annak érdekében, hogy a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek értesüljenek az új feladattal kapcsolatos előzményekről és jövőbeli tennivalóikról

Mester Zsuzsa

A munkacsoport tevékenysége

Az adatvédelmi és kisebbségi ombudsmanok együttes döntése – miszerint a gyermekek származását nem szabad nyilvántartani, mert ez alkalmas lehet a hátrányos megkülönböztetésre – a gyerekekkel foglalkozó szakembereket, munkájukat illetően, meglehetősen bizonytalansággal tölti el. Ez az ajánlás nem adott választ azokra a szakmai kérdésekre, amelyek a gyermekek helyettesítő nevelése során, kisebbségi identitásuk méltóságteljes megélésének lehetőségével vannak összefüggésben. A Gyermekek jogairól szóló nemzetközi Egyezmény, a gyermekvédelmi törvény, a közoktatási törvény, a kisebbségi törvény stb. egyaránt fontosnak tartja a „*gyermek nemzetiségi, etnikai és kulturális hovatartozását*”, és ezzel kapcsolatban, a nevelkedés és gondozás során, kötelezettségeket ír elő azoknak, akik felelősek biztosítani a gyermek egészséges személyiségfejlődésének lehetőségét.

Ezeknek a problémáknak a megvitatására – olyan, mindenki számára elfogadható megoldás kidolgozására – hoztunk létre **Identitás – Integráció – Nyilvántartás** – gondolatmenettel egy munkacsoportot, amely 2005. május – 2006. február 28. között a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézetben működött. Tagjai a kisebbségi jog, az integráció, a gyermekvédelem és a fejlődéslélektan országosan elismert szakemberei:

Az üléseken többször megvitatott kérdések:

- ◆ a cigányság társadalmi helyzete: diszkrimináció, előítéletesség, integráció-asszimiláció, pozitív diszkrimináció regisztráció nélkül, a kisebbségi identitás vállalásának lehetőségei
- ◆ a gyermekvédelem jogszabályi háttere – különös tekintettel a gyermekek nemzeti, etnikai, kulturális másságára, az ebből fakadó feladatok, örökbefogadás-szakellátás, az örökbefogadó szülők alkalmassága
- ◆ gyermek személyiségének egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek: lehetősége minél több információra vér szerinti családjáról, életének folyamatossága-„folytathatósága”, megfelelő életkor a kisebbségi identitás vállalására, az ártalmas titkok
- ◆ gyermekvédelmi nyilvántartások: ki készíti? milyen körülmények között? a szakemberek alkalmassága bizalmas beszélgetések lefolytatására, megfelelő módszer kiválasztása

- ◆ a gyermekvédelem különböző intézményeiben, szórványosan használt, a szakellátásban lévő gyermekek élettörténetével foglalkozó, egyéb források (anamnézis, fejlődési naplók, élettörténet-munka)

Mindezek alapján a csoport arra vállalkozott, hogy olyan szakmai előterjesztést készít, ami egyértelművé teszi a családjuk nélkül nevelkedő roma gyerekek identitáskérdéseinek a tisztességes megoldását, és amely minden résztvevő számára megnyugtató megoldásokat tartalmazna a gyermekvédelmi gondoskodásban élő, vélhetően jelentős számú roma gyerekek nevelkedésével kapcsolatban.

A munkacsoport tevékenysége során eljutott ahhoz a megállapodáshoz, hogy a családtörténet az a közös pont, amely mind a nyilvántartás, mind a természetes identitásfejlődés szempontjainak eleget tesz, így szükséges egy családtörténeti dokumentáció kialakítása és az azzal történő munka elveinek kidolgozása.

Mottó:

„...a gyermek védelmében és harmonikus fejlődésében minden egyes nép hagyományai és kulturális értékei jelentősek. *(Egyezmény a gyermek jogairól – Bevezetés.)*

„A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.” *(Egyezmény..., I. rész, 3. cikk 1. pont.)*

„Az Egyezményben részes államok... előmozdítják, hogy a tömegtájékoztatási eszközök különösen vegyék figyelembe ... a kisebbségi csoportokhoz tartozó gyermek nyelvi szükségleteit. ...a helyettesítő védelem történhet családnál való elhelyezés, ...örökbefogadás, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermekintézményeiben való elhelyezés formájában. A megoldás kiválasztásánál ***kellően figyelembe kell venni a gyermek nevelésében megkívánt folyamatosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását.***” *(Egyezmény ... I. rész, 17. és 20. cikk.)*

„...c) a gyermek tudatába kell vésni a szülei, személyazonossága, nyelve és kulturális értékei iránti tiszteletet, valamint annak az országnak, amelyben él, továbbá esetleg származási országának a nemzeti értékei iránti és a sajátjától különböző kultúrák iránti tiszteletet; ...” *(Egyezmény... I. rész, 29. cikk.)*

Identitástudat és kontinuitás

Ide kell idézni az Egyezményből még azt a kitételt, hogy a gyermeket kiemelt, *különleges védelem* illeti meg gyermeki élete során, mely lehetővé teszi *személyiségének harmonikus kibontakozását*. (Az Egyezmény bevezetője ezt öt megelőző nemzetközi megállapodásra hivatkozva hangsúlyozza: Genfi Nyilatkozat [1924]; ENSZ közgyűlés [1959. november 20.]; Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya; A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.)

A személyiség harmonikus kibontakozása feltételezi a szűkebben vett környezet és **a tudat** viszonylagos állandóságát a gyerekkorban, de legalábbis hangsúlyozott – és tudatosított! – **folyamatosságát**. Világos, hogy ez a mozzanat a szakellátásba kerüléssel a környezetet illetően jelentős mértékben **sérül**; ezt a traumát a tudat kontinuitásának erősítésével lehet legalábbis részlegesen, de ezen belül jó eredménnyel ellensúlyozni.

A tudat – a magamról való tudás, a múltamról való tudás, legalábbis képi- emlékképi tudás – kontinuitásának kialakulásához nélkülözhetetlen az, amit jobb szó híján „**családi legendáriumnak**” neveznénk. A családi legendárium nem foglalható úrlapok rubrikáiba, nem azonos a sikeresen – vagy sikertelenül – felvett anamnézissel, nem pótolható a környezettanulmány adataival (bár ez tartalmazhat a családi legendáriumot megalapozó vagy színesítő elemeket). A családi legendárium az, amit egy család tagjai normális körülmények – és huzamos együttélés – során mesélnek önmagukról, felmenőikről, illetve a gyerek kiskoráról, születésének körülményeiről, mindarról, amire ő nem emlékezhet. Határozottan állítjuk, hogy ha a gyermekvédelemnek módja volna arra, hogy **személyhez kötöten** biztosítson a szakellátott kiskorú számára egy vagy több ilyen legendáriummeselet, illetve újrameselét, ez a kontinuus tudat kialakulásához – és ezzel a gyermeki éntudat és kompetenciaérzés fejlődéséhez – jelentős mértékben járulna hozzá. A mentálhigiénés szempontból így gondozott és kezelt éntudat válik képessé azután arra, hogy a kamaszkort átvészelve az ifjúkor és a fiatal felnőttkor határán (nagyjából a 20. és a 23. év között; nehezített körülmények között önvédelemből általában korábban, esetleg 16. és 18. között) létrehozza, megalapozza, majd megvalósítsa a személyiség úgynevezett **integrációját**. Az

integrált személyiség képes ellenállni a sodródásnak, és motivált hosszabb és rövidebb távú életstratégiák kidolgozására és megvalósítására.

Mindebből világos lehet, hogy a családi legendárium „felfektetése”, elindítása természetesen nemcsak a roma gyerekek elemi érdeke a szakellátásban, hanem valamennyi gyereké. (A családi legendáriumba természetesen folyamatosan belekerül mindaz, ami a gyerekekkel történt, már a gondozásba vétel után is, és főleg ahogyan és akik által történt, megnevezhető személyekhez kötöttek.) Szerencsés esetben, ha a bekerüléskor módunk volt a vér szerinti szülőket meséltetni – és indíttatásunk volt erre, mert a családi legendárium kialakítása felismert érték és szükséglet –, akkor természetesen mélyebbre tudjuk fúrni a kontinuum tudat gyökerét. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen fontos volna a **lényegtelennek tűnő, de képszerű, cselekményes mozzanatok** begyűjtése (vagy éppenséggel mondjuk fényképek begyűjtése) is.

Az a tudás, hogy a gyerek honnan jött, **nem azonos** a megbélyegzésszerű „származás-nyilvántartással”. Amint alapelszerűen ellenzői vagyunk a származás-nyilvántartásoknak, ugyanúgy alapelszerűen helyeseljük viszont a családi legendárium felfektetését, a jelenlegi előítéletes, kedvezőtlen környezet ellenére is.

Multikulturalitás

A fent idézett Egyezmény nem véletlenül hangsúlyozza a gyermek és harmonikus fejlődése védelmében a hagyományokhoz való kötődést, *a kisebbségi csoportokhoz tartozó gyermek* nyelvi és kulturális szükségleteinek kielégítését, és azt a *kettős értéktiszteletet*, amellyel saját értékvilága és a környező többség értékvilága iránt kialakítandó benne a harmonikus fejlődés szükségleteként.

Hogyan oldható meg, hogy a gyereket – adott esetben éppenséggel a roma gyereket – beavassuk saját kultúrájába, amikor, mondhatnánk, még nem dönthette el „szabadon”, hogy milyen identitást fog vállalni nagykorúsága elérésekor?

Világos, hogy nem a roma gyereket kell a roma hagyományokba – izoláltan – beavatni (míg a magyar gyerek mondjuk a magyar hagyományokat tanulja, de a roma gyerek persze tanulja a magyar hagyományokat is), hanem **általánosan kell a multikulturális nevelést biztosítani**,

vagyis az egész gyerekcsoportnak kell roma és magyar hagyományokkal egyaránt, egyforma módon és mértékben, megismerkednie.

A multikulturalitás természetesen tágabb értelmű. Eleve szerencsés – és erre elsősorban a reform- és alternatív pedagógiákban láthatunk példát –, ha a gyerekek **sokféle kulturális tradíció egyenlő értékével** ismerkednek meg, miközben természetesen lesz egy kiemelt (az adott országra, és azon belül esetleg éppen a tájegységre is jellemző szűkebb, de tágabban tárgyalt multikulturalitást is). – Amennyiben persze a csoportban más nemzetiségű, más kisebbségekhez tartozó gyerekek is vannak, akkor helyes és szükséges az ő kulturális hátterüket és tradíciójukat **is** kiemelten kezelni.

Mindez lehetőséget ad arra, hogy a felnövekvő gyerek kamaszkorához érve egyre tudatosabban vállalja, illetve kezdetben inkább próbálgatásképpen válassza identitását vagy éppenséggel kettős identitását. S majd a felnőttkor küszöbét átlépve ebben vagy abban a döntésében megerősödik, **szabadon választ** – és az életút során, mert erre is fontos példáink vannak, esetleg **változtatni** is tud eredeti választásán. Akár úgy, hogy ezt egy másikkal váltja fel, akár úgy, hogy **kiterjeszti** identitástudatát. (Kettős identitás stb.)

Örökbeadás, örökbefogadás

Újra idézzük az Egyezmény mottóban már megjelenített szavait az örökbefogadásról. „A megoldás kiválasztásánál kellően figyelembe kell venni a gyermek nevelésében megkívánt **folyamatosság** szükségességét, valamint **nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását.**” (20. cikk, 3. pont.)

Ez a kitétel is hangsúlyozza *a folyamatosság, a kontinuitás* szükségességét. Ez csak akkor valósítható meg, ha az örökbeadó teljes mértékben – minden lehetséges, rendelkezésére álló „adattal” és „képpel” – informálja mindarról az örökbefogadót, amit ő és az őt megelőző szakemberek felderíteni képesek voltak a családi legendárium számára.

Nemhogy valamit is el kellene hallgatni a gyerek – és családja – előéletéből, ellenkezőleg, még a nem tényyszerű, de mende-mondaként kerengő mozzanatokról is informálni kell az örökbefogadót, természetesen utalva az információk „legendai”, „mondai”, „pletyka-” hátterére.

Teljes tévedés az, hogy hasznos, hogy „a gyerek érdekében álló” bármit is **titokban** tartani akár az örökbefogadó szülő, akár – az örökbefogadó szülővel együttműködve – a gyerek előtt. A titok és a környezet ki nem mondott tudattartalma általában súlyosan megterhelő, erőt emésztő, minimum neurotizáló tényező a gyerek életében is, sőt minél kitettebb állapotban van – kicsi, kataklizmatikus életkort él át, megelőző traumáktól szenved stb. –, annál erősebben – és roncsolóbban – hat.

A klinikai tapasztalat meglehetősen egyértelműséggel mutat rá arra, hogy a gyerek nemcsak a verbalitást, nemcsak a gesztusokat (testbeszédet) fogja fel, hanem – bármilyen obskúrusan hangzik – **közvetlenül átéli** számára fontos környezete tagjainak érzelmi állapotait, sőt: képzetáramlását! Ez természetesen nem tudatos. Így a gyereket e belső élmények nyomán és következtében egy meg nem fogalmazható nyugtalanság, szorongás keríti hatalmába, amely a legváltozatosabb, örökbefogadott gyermekek esetében elsősorban a kamaszkorban kitörő csavargásos, depressziós, aszociális, esetleg antiszociális tünetekben nyilvánul meg. (Double-bind. – Ellentmondás a környezet kinyilvánított és rejtve maradó, de így is ható tudása, beállítódása között. Súlyosan traumatizáló tényező.) Mentálhigiénés szempontból csakis **a teljes nyíltság** javasolható és vállalható mind az örökbefogadó szülőket, mind pedig a gyereket illetően. Természetesen az örökbefogadókat is a teljes nyíltság álláspontjára kell – kellene – elvezetni.

A gyerek felől tekintve: mindenek felett álló érdeke volna, hogy **őt elfogadó családi** környezetben nevelkedjen (ha már vér szerinti családjában erre nem volt lehetősége). Nem is beszélve arról, hogy milyen kedvező volna, ha ez az új család még a régi családot is el tudná fogadni, kapcsolatot tudna vele ápolni, legalábbis attól az időtől kezdve, mikor a gyerek érdeklődni kezd vér szerinti családjá után.

Evidenciának tűnik, hogy a gyermek egészséges személyiségfejlődéséhez, énképe alakulásához, identitásának megőrzéséhez, sikeres szocializációjához *elengedhetetlen múltjának, származásának ismerete*. (A kiktől, kitől származom, kik az őseim kérdését minden gyermek fölteszi!) A fentebb hivatkozott jogszabályhelyeken túl a gyermek „lelki szükségletei” is megkívánják ezt.

Annak érdekében, hogy a gyermek a múltjával kapcsolatos adatokról, adatokkal rendelkezessen, *azokat számára össze kell gyűjteni*, rendelkezésére kell bocsátani

életkorának megfelelő ütemezésben. Ezen adatgyűjtést a családban élő gyermekek esetén a szülők, hozzátartozók végzik, és természetesen, az életkornak, a szocializáció adott fokának megfelelően adják át a gyermek számára.

A családjukból különböző életkorban kikerülő gyermekek esetén a múltjukkal kapcsolatos adatgyűjtés és azok átadása rendkívül esetleges és nem kellőképpen dokumentált.

A sors legnagyobb fintora talán, hogy a csecsemők számára legkevésbé adekvát különleges gyermekotthoni (csecsemőotthoni) elhelyezés során valósul meg a gyermekek élettörténetének legteljesebb körű dokumentálása.

Fájdalmas tapasztalat, hogy a családjukból kikerült gyermekek élettörténetének dokumentumai közül is hiányoznak a korábbi életszakaszban készült fotók, gyakorta a legalapvetőbb hivatalos dokumentumok is (egészségügyi papírok stb.).

A családból kiemelt gyermekek ügyében keletkező hivatalos dokumentumok (Macis lapok) alkalmazásuk jelenlegi színvonalán nem tudják betölteni a gyermek életútja nyomon követésének dokumentálásának szerepét.

„Az örökbefogadás több annál, hogy családhoz segíünk gyerekeket. Átrendeződnek általa a családi és rokon kapcsolatok, radikális identitásváltás következik be a résztvevők életében, hiszen vadidegenek válnak a lehető legközelebbi rokonokká. Ráadásul az örökbefogadás nem csak gyerekeket érint: a gyerekek felnőnek, és nem akarnak titkok között élni, különösen nem kérnek olyan titkokból, melyeknek feltárására nem kapnak engedélyt” (Kirk, 1991).

Örökbefogadás és identitás

Az, hogy **az egyén örökségének ismerete** alapvető feltétele az identitás kialakításának, ma már nem szorul külön indoklásra. A fejlődéslélektan tudja, hogy az a személy, aki nem vesz tudomást biológiai örökségéről, súlyosan akadályozott identitásalakításának pszichológiai dimenzióiban. Pontosan tudható, hogy nemcsak természetes, de kíváncsi is a gyermek érdeklődése gyökerei, származása minden dimenziója iránt, hiszen ez segíti abban, hogy magával előbb tisztába, majd harmóniába kerüljön. Nincs ez másként az örökbefogadottak esetében sem. *„Az egyén egészséges, produktív élete nagyban függ attól, lehetősége volt-e személyiségébe integrálni a biológiai és kulturális eredetével kapcsolatos tudást. A hetvenes-nyolcvanas évek Amerikájában több örökbefogadottakból álló faji és etnikai csoport sikerrel küzdött meg múltjának újrafelfedezéséért és hagyományainak fenntartásáért. Mindezt nagyon*

kevés szakmai támogatással, jórész önerejükől érték el, önsegítő csoportok, demonstrációk, próbaperek, saját kiadású könyvek és tanfolyamok segítségével” (Griffith 1991).

Egyenlő elbánás kérdései az örökbefogadáskor

„Megszülettem! Hogy miért? Nem tudom. / Csak azt, hogy aki által megszülettem eldobott! / Esetleg belehalt, vagy nem tudott eltartani? Nem tudom. / Bekerültem az árvák közé, két hónapos koromban / kikerültem onnan. / Egy család befogadott, de nem tudom miért? / Talán nem lehetett anyukámnak gyereke? Ezt se tudom. / És azt se, miért pont engem választott!? / Hiszen rajtam kívül még csomó baba volt. / Mi foghatta meg anyukámat a választásban? / Ezt se tudom. És egy darabig nem is fogom tudni, mert nem / akarom! / Rajtam kívül örökbefogadtak még egy gyereket, / Aki a bátyám lett. / Őt is érdekelte múltja, hiszen kutattott is utána. / De leállt vele, mert, ő sem akarja tudni gyerekkorát. / Mivel nem vér szerinti testvérek vagyunk, / Nincs erős kapcsolatunk. / Néha veszekediünk, néha kibékülünk. / Körülbelül ebből áll az életünk.”

(Aklopa: Örökbefogadás)

(<http://netrera.com>; amatőr irodalmi portál)

A gyermekvédelmi törvény 3. §-a szerint „a gyermekek védelme során – nemhez, nemzethez, nemzetiséghez, etnikai csoporthoz való tartozás, lelkiismereti, vallási vagy politikai meggyőződés, származás, vagyoni helyzet, cselekvőképesség hiánya vagy korlátozottsága miatt, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés alapján – tilos bármilyen hátrányos megkülönböztetés”. Ez a rendelkezés nemcsak negatív oldalról (azaz a hátrányos megkülönböztetés tilalmának kimondásával) jelent kötelezettséget a gyermekvédelmi rendszer számára, hanem pozitív oldalról is, azaz megfogalmazza azt a minimális igényt, hogy a gyermek identitását meghatározó tényezőket a rendszerben ismerni kell. Arról sem a gyermekvédelmi törvény, sem a gyermekjogi Egyezmény nem rendelkezik, hogy ez az ismeret milyen formában válik a szakemberek és a gyermek számára hozzáférhetővé, hogyan oldható meg, hogy harmadik személy számára csak külön felhatalmazás/engedély révén váljanak ezek az adatok hozzáférhetővé. Mivel az adatvédelmi törvény lehetőséget ad a gyermek nemzetiségének, etnikai hovatartozásának, vallásának, egyéb személyes és különleges adatának nyilvántartására – adott lehet a megoldás, hogy a jelenlegi jogrontó joggyakorlat ellenében a jövőben a gyermekvédelmi rendszerbe bekerülő gyermekek identitását meghatározó információkat, mint „különleges adatot”, akár a gyermek egyéni/családi legendáriumának részeként nyilván lehessen tartani.

Ennek elkészítése érdekében készítsen továbbá a gyerekekről a gondozást végző – az ilyenkor szokásos kérdőív mellett – akár esettanulmány mélységű anyagot is. Ezekben, természetesen, megalapozottnak tűnő vélelmek is beleférnek. Mindez az anyag, természetesen nem hivatalos származás-nyilvántartásnak minősül, hanem olyankor felhasználható és felhasználandó tudásnak, amikor a gyerek érdeke ezt megköveteli.

Tehát sok esetben – tudjuk, hogy ez nem mindig lehetséges – készülne egy anyag, amelyet a gyermek krízishelyzetében, vagy akár természetes érdeklődésekor, kizárólag az ő érdekében fel lehet használni. És ő majd eldönti, ha már elég érett hozzá, hogy mit is kezdjen ilyen vagy olyan identitásával.

A munkacsoport állásfoglalása

A csoport tagjai áttekintve a fent felsorolt kérdéseket, átérezve a kisebbségi regisztráció dilemmáit, olyan, szélesebb lehetőségeket kínáló megoldást választottak, amely minden gyermekvédelmi gondoskodás látóterébe került gyermek számára biztosíthatja – családból kikerülése esetén – élete folyamatosságát. Szükségesnek érezzük a család történetének az eddigiektől eltérő, részletesebb, viszont sokkal emberibb megismerését. Ez a munka, amennyiben értően, kellő empátiával végzik, feltételezhetően igazán segíteni tud majd a gyerekeknek jobban megérteni és ez által feldolgozni saját helyzetüket, és őrizni azokat az élményeket, amelyek őket távollétük esetén is a családban tartják. A nyilvántartásról, folytatott több hónapos egyeztetésnek egy másik komoly tanulsága is volt. A gyerekekről származásukkal kapcsolatban – a szülők nyilatkozata alapján – jó esetben is csak egy szót regisztrálnak, azt hogy cigány. Tudjuk, hogy a Magyarországon immár 600 éve élő cigányságnak több csoportja, számtalan foglalkozási hagyománya van, és ennek megfelelően kisebbségi létüknek a megélése is változatos képet mutat. Sokat beszélgettünk arról, hogy van-e joga bárkinek, a család alapos megismerése nélkül, meghatározni az eltérő kulturális identitást erősítő faktorokat? A gyermekvédelem alapellátásban dolgozó szakembereinek, ha tényleg segíteni akarnak, fel kell ismerniük azt a többséghez viszonyuló stratégiát, amit a családok maguk számára kialakítottak, el kell fogadniuk azt, és csak ezután lehet meghatározni azokat a konkrét feladatokat, amelyek gyerek identitásfejlesztésével kapcsolatosak.

A családtörténet összegyűjtésének nem csak a szülők lennének a forrásai, szükség volna a tágabb rokonság, felmenők, szomszédok, barátok „emlékeire” is, fényképekre, és sok olyan jelentéktelennek tűnő apró részlet megörökítésére, amitől különbözik egyik család a másiktól. Ez a munka tartalmában és stílusában is jelentősen eltér attól, amit ma gyakorlatnak tekinthetünk, bár az elmúlt másfél évtizedben több próbálkozás is volt arra, hogy a beutalt gyermekek családjáról bővebb információ álljon rendelkezésre. (Tony Ryan – Rodger Walker: Élettörténetkönyv. Párbeszéd Könyvek, 1995; Fészek Alapítvány: Élettörténetkönyvmódszer.) Ezek a munkák azonban nem nyúlnak igazán vissza a múltba, inkább a gyermekeknek segítenek megismerni, elfogadni és némiképp megőrizni saját származásukkal kapcsolatos adatokat. Úgy gondoljuk, ahhoz, hogy családok történetének jegyzését, a gyermek későbbi élete szempontjából fontosnak találják, szükséges lenne egyfajta „érzékenyítő”képzési tematika kidolgozására, amelyet először a gyermekjóléti szolgálatok munkatársainak ajánlanánk, de legalább ennyire fontos a szakellátás intézményeiben dolgozók számára.

A családtörténet szerepe a gyermekek életében

McAdams (1985) szerint az ember identitása úgy bomlik ki az élet során, mint egy narratívum, mint egy történet. Akár a jó regényben, már az első fejezet elővételezi a később történő eseményeket. Néha már maga a jövő is körvonalazódik, máskor csupán a feltételek villannak fel, melyekkel a hősöknek később fontos dolga lesz. A későbbi fejezetekben a szereplők újraértékelik, vagy más fényben szemlélik a korábbi történéseket.

A kognitív és érzelmi reakciók már egészen kicsi kortól sajátos, az egyénre jellemző egységbe szerveződnek. Ezt a sajátos szerveződést szokták énnak, énképnek vagy identitásnak nevezni. Olyan sajátosság ez, ami az embereket megkülönbözteti egymástól.

Az „én” két kérdésre ad választ. Ki vagyok én (életrajzi szelf, származás, múlt, jelen és anticipált jövő)? Milyen vagyok (értékek, kulturális, morális identitás, benyomáskeltés, milyennek tartanak mások)? A „milyen vagyok” önreflexiója az önértékelés (szégyen vagy büszkeség), amit mások reflexiói is alakítanak. A sikeres életutak feltétele a pozitív énkép, önbizalom, szilárd értékrend, amik nagy energiákat és lehetőségeket adnak a fejlődésre (rugalmasság, kétkedés). Az „ént” a viselkedésből, a gondolatokból, érzelmekből, mások reakcióiból és társas összehasonlításokból építjük fel. Az identitás struktúrával és tartalommal

rendelkező fogalom: az „énnel” kapcsolatos attitűdökből, hiedelmekből, értékekből, érzelmekből és tapasztalatokból épül fel.

Az identitás a latin idem (azonos) szóból ered. Azonosságot jelent, amit az időbeli folytonosság, illetve állandóság alakít ki, és ezzel létrehozza a megkülönböztethetőséget (egyediséget) is.

Jó esetben fiatal felnőttkorra kialakul a koherens identitás, amiben minden egyes identitáselem bizonyos mértékben összefügg a másikkal, és közöttük harmónia van. A kognitív pszichológia narratív megközelítése szerint énünk koherenciája, vagy amit annak érzünk, kívülről, magukból a történetekből származik.

A tudattartalmak, kötődések, sztereotípiák kialakulásában meghatározóak azok a koncentrikus körök, amelyekben élünk. Az első legszűkebb kör a család. Alapvető értékeink, kötődésmintáink, azonosságtudatunk innen származik. Ez nem választható, ebbe beleszületünk. A második, a baráti, lakóhelyi, munkahelyi közösség köre már többnyire választható. Az ország, a nyelv, a nép, a rassz szintén olyan identitás, amibe beleszületünk előnyeivel, hátrányaival, értékrendjével. Történetével végigkísér életünkön.

Az identitás gyökere a család. Minden kultúrában vannak mítoszok, legendák, hitrendszerek, melyeket az egyének teremtenek, és csoportokban, mint például a családokban, generációról generációra továbbadják, és nyíltan vagy leplezetten osztoznak ezekben.

Ezek a kulturális „örökségek”, hitrendszerek befolyással vannak identitásunk, hovatartozásunk, rokoni kapcsolataink megismerésére, megértésére. A család kultúrát, közös viselkedési mintát képvisel identitásunkban. A család univerzális intézmény, bensőséges kapcsolatok egysége, melybe a legtöbb emberi lény beleszületik, és melyben mindenkinek kapott státusza van.

A származási családot orientációs családnak is nevezik. Rokoni kapcsolatokat határoz meg, magában foglalja az elmúlt, a jelenlegi és a jövő generációt is.

Az eredeti családba beleszülető gyermek „megörökli” annak és őseinek történetét, ahogy azt az egyes egyének értelmezik, és ahogy feltöltődik az adott kultúra és az egyének közötti viszonyokra jellemző jelentéssel.

A gyermek fizikailag, érzelmileg, szociálisan, oktatását tekintve, anyagilag és jogilag a családhoz kötött. A család jelennel és jövővel összefonódó témái közt, melyeket az egyik generáció átad a másiknak, ott szerepelnek a származás alapvető kérdései. És ebben a családi bölcsőben vésődik a gyerekbe az emberi kultúra minden pozitív és negatív elemével együtt.

Itt ismerkedik meg először a többiekhez való tartozásának és saját egyéni különbözőségének a jelentésével. A folyamat „engedélyezésekkel” kezdődik, csakis ezután következik a megtapasztalás, ami az engedélyezések által már egy bizonyos irányvonallal rendelkezik. A gyermek identitásfejlődése tehát adott alapokról indul meg. Évek múlásával már nemcsak a szülők, hanem a kortárs csoport, a tanárok, a munkatársak is befolyásolják az ember identitását. Az egyén környezetéből visszajelzéseket kap sajátmagáról, melyek segítik őt önnön személyiségképezésének megformálásával.

A vérrokonságnak a kultúrába mélyen beágyazott a jelentősége, ami ugyan legtöbbször nem fogalmazódik meg, de nagy érzelmi súllyal rendelkezik, és azoknál a gyerekeknél figyelhető meg igazán, akik felbomlott családokban vagy származási szüleiktől elszakítva élnek, ahol hiányzik a folytonosság és a stabilitás, ahol a kultúrába mélyen beágyazott kötődés mikéntjében történnek zavarok.

Identitástudatuk, összetartozás-érzetük és társadalmi, kulturális hovatartozásuk elismerése kerül ugyanis veszélybe. Akinek a családi kapcsolatainak a folytonossági hiánya veszélyezteti a származás és rokonság gondolkörének egyébként természetes, generációról generációra történő átvitelét, és ha a környezetük ezeket a rejtett vagy elhallgatott történetek kategóriájába helyezi, vagy negatív érzelmekkel közelítik meg, így a gyermek identitásának származási részét fenyegető összefüggésbe helyezik.

A gyermekeknek a származás sok esetben a kultúrához való tartozást, a hagyományokba való beilleszkedést, a lét folyamatosságának fenntartását, azaz identitásának biztos alapját jelenti. Identitásunk tehát származásunk ismeretének folyamatosságát igényli. Ahhoz, hogy ne érezzük magunkat kirekesztettnek, szükségünk van egy elképzelhető, szimbolizált történetre származásunkat illetően. Tudnunk kell, ki nemzett bennünket, még ha ez fájdalmas tényekkel szembesít is. Ha ebből a gyermeket kizárjuk, ezek szimbolikus reprezentációja is sérülni fog. Akinek nincs senkije, kivel fog azonosulni? Ha a hiányzó anyáról/apáról nem lehet képet alkotni, nagyobb űr keletkezik a gyermek lelkében, mint amekkora sérülést okoz, hogy az anya/apa nem kívánta a gyermeket.

A szakemberek felelőssége, hogy a gyermekvédelmi ellátás során ne legyenek olyan gyermekek, akik nem tudják, hogy honnan jöttek.

Az önmeghatározást bármily módon veszélyeztető családokban – amilyenekkel a családgondozók általában találkoznak – tetten érhető ennek a bizalomnak a hiánya, illetve

megingása. E trauma miatt nem ritkán a gyermekek védelmében a gyermekek családból való kiemelése sem elkerülhető.

A családjuktól elválasztott gyermekek elveszítik, nagyrészt elfelejtik múltjukat. Ilyenkor a gyermek érzelmi és szociális fejlődése problémássá válhat. Ha nem beszélnek velük a múltjukról, arra a következtetésre juthatnak, hogy rosszak voltak, azért kellett otthonról eljönniük, hogy miattuk történt minden rossz a családjukkal. Szükségük van ezért arra, hogy megtudják, miért választották el őket környezetüktől, hogy az adott felnőttek miért nem tudtak gondoskodni róluk. Fontos, hogy a koruknak megfelelő valós információkat kapjanak történetükről, hogy múltjukat megértsék. Minden gyermeknek joga, hogy megismerje a családját és a múltját.

Csaknem valamennyi, családjából kiemelt gyermekben ott bujkál a gondolat, hogy értéktelen, nem szeretetre méltó, ezért sérül az önértékelésük is. Élettörténetük, családtörténetük hozzájárul – és egyben feltétele is – az ösbizalom és az önértékelésük helyreállításának, az erős identitásuk helyreállításának. Ami azt is jelenti, hogy tudom, és szégyen nélkül elfogadom, ki vagyok, milyen vagyok, hová tartozom, milyen voltam, mik és miért történtek velem. A múlt megértése segít a jelen elfogadásában és a jövő felé való nyitásban, célok, tervek megfogalmazásában is. Az élettörténet feldolgozása segít, hogy mi az, amire büszke lehet önmagára.

A fel nem dolgozott vagy nem ismert, titkolt múlt (a gyenge identitás) annyira megdermeszt, hogy nem lehet továbblépni, a jövőre gondolni. Ez apátiához, depresszióhoz, fatalista szemlélethez vagy a múltba burkolózáshoz, neurózishoz, negatív önértékeléshez, vagy (genetikai, származási) énrészük elutasításához, hasításához vezet.

Erre példa egy 21 éves örökbefogadott lány, Veronika gyökérkeresési története, ahogy egy terápiás kapcsolatban elmesélte:

„Kamaszkorom óta meg akartam keresni az anyámat. De nem akartam ezzel megbántani az örökbefogadóimat. Persze félttem is. Félttem, hogy igaz mindaz, amit tőlük hallottam, és amit én gondoltam róla. Az örökbefogadóim csodálatos emberek. Ők az én egyik felem, de a másik felemet utálok. Szeretnék megszabadulni tőle, de nem lehet. Olyan, mintha lenne fehér és fekete oldalam is, de nem tudom összeilleszteni. Tudom, hogy örökbefogadó anyám soha, semmilyen helyzetben nem mondana le rólam. Pedig épp eléggé próbára tettem őket kamasz koromban. Aztán már felnőttként kutattam a családom után. Megtudtam, hogy vannak

nagyobb testvéreim, akiket felnevelt az anyám. Csak pont én nem kellettem valamiért neki. Persze elég csámpás vagyok – mondta félig nevetve.

Állítólag az apám veszélyes ember volt. Agresszív cselekedetért ült is börtönben. Rettegett tőle a család. Állítólag ő nem akart több gyereket. De az anyámat sem értem. A férje fontosabb volt, mint a gyermeke. Amikor először elmentem hozzájuk, olyan erős félelem fogott el anyám új férjétől, hogy szinte pánikszerűen menekültem tőlük, pedig marasztaltak még.”

Felvettem Veronikának, hogy talán az anyukája az örökbeadással az apa haragjától akarta megmenteni. Az is lehet, hogy az életét mentette így meg. Veronika még az örökbefogadó szüleivel él. Nemrég azt hitte, hogy terhes. Elmondta az örökbefogadó anyukájának, aki haragra gerjedt. Azt mondta, hogy oda nem viheti a gyermekét, van elég bajuk. Az apját ugyanis épp végbélrákkal műtötték. Veronika, ahogy mondja, mivel más választása nem maradt, elrohant, elutazott a vér szerinti anyjához, aki szóban minden támogatásáról biztosította.

Azt mondta Veronikának, sokszor álmodott az esküvőjéről, amire az álmaiban őt is meghívta. Örült, hogy a lánya boldog álmaiban, mert mindig is ezt kívánta távolból neki. A terhesség a végén vaklármának bizonyult, de Veronika azt mondja, hogy már másmilyennek látja anyját. A családja vidéken él, de telefonon azóta gyakran beszélnek, és tervezi, hogy újból elutazik hozzájuk. Az örökbefogadó anyját is igyekszik megérteni, azt mondja, hogy igaza volt: rosszkor jött volna nagyon ez a gyermek.

Az életben megélt korrektív érzelmi élmény előbbre vitte egy realisabb integráltabb, mind a két identitásfelét magában foglaló identitás és énfogadás felé azáltal, hogy megismerte, és így képes jobban megérteni és elfogadni anyja múltbeli döntését, mikor úgy gondoskodott róla, hogy másokra bízta.

Az én megértése nehéz azoknak a gyermekeknek, akiket a gyökereiktől elválasztottak, és ezért nem világos a jövőjük sem. A múlt és a jelen megértésével hidat, reményt nyithatunk a jövő felé is. Ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy elérhető és a cél érdekében jól használható, megfelelően interpretált információk álljanak rendelkezésére a gyermekek családjáról a gyermekekkel élettörténeti munkát folytató személyeknek.

Ha negatív üzeneteket küldünk a gyermekeknek a saját szüleikről, az rombolja a gyermek esélyeit, hogy integrált énképet alakítson ki. Nem lehet magas az önértékelése annak, aki úgy érzi, hogy elvetemült emberektől származik. Ne feledjük, a vér szerinti családjuk az ő részük, ha őket kritizáljuk, azzal elítéljük a gyermeket is. Bár az igazságot kell elmondanunk a családjáról (bármennyire fájdalmas), tapintatos módon kell fogalmaznunk. Fontos, hogy a pozitív dolgokat is hangsúlyozzuk.

Hogyan mondhatnád, hogy „jó vagyok”, ha azt érzed, hogy rossz családból származol? Ha egy gyermeket arra kérnek, hogy ítélje el, vagy tagadja meg bármelyik biológiai szülőjét, akkor nagy a veszélye, hogy alacsony önértékelése lesz. Az alacsony önértékelésű emberek pedig bizalmatlanok, azt feltételezik, hogy a többiek becsapják, lenézik, eltapossák őt. Ez egyenes út ahhoz, hogy áldozattá váljanak. S hogy megvédjék magukat, a bizalmatlanság fala mögé rejtőznek, és a magány, az elszigeteltség iszonyú érzésébe süllyednek. Gyakran magukat hibáztatják: „Semmire sem vagyok jó.” „Mindent elrontok.” Ha valaki gyakran így reagál a nehézségekre, egy idő után veszélyeztetetté válhat a drogokkal, alkohollal vagy más menekülési módokkal szemben.

Az a fontos, hogy ráébredjünk a gyerekeket a családjuk megismertetése során, hogy az embereknek sokféle arcuk van, és a kapcsolatokban néha olyan részek találkoznak, amelyek nem illenek össze. Néha tudjuk, hogyan változtassunk a dolgokon, hogy továbbra is éltetni tudjuk magunkat és egymást, néha pedig nem tudjuk. Az emberek nem velejükig romlottak. Sok ember például valószínűleg épp az alacsony önértékelése miatt lesz agresszív.

A családrajz vagy családtörténet összeállításában alapelv, hogy legyünk elfogulatlanok és objektívek annak megítélésében, hogy az emberek miért tesznek bizonyos dolgokat.

Ahogy Virginia Satir (1999) vallja: Egy család kialakítása a világ legnehezebb, legbonyolultabb feladata. Az emberek megteszik a tőlük telhető legjobbat.

Az éltető vagy egészséges családokban öröm a család tagjának lenni. Ha ezt nem adja meg a család a tagjainak, hanem inkább terhes, unalmas vagy fenyegető a családi élet, az nem azt jelenti, hogy rossz az a család, hanem azt, hogy nem tudják, hogyan lehet egymást szeretni és becsülni.

A problémás családok atmoszféráját könnyű érzékelni: vagy hideg, túl udvarias légkör, unalom uralkodik, és minden titkokkal van tele, mogorva tekintetűek a családtagok, üres vagy szomorú szemüket lesütik, humor, ha van, csak maró gúny, kerülik egymást, reménytelenek, magányosak, tehetetlenek és dühösek.

Családlátogatás

Amikor átfutunk egy sereg információn, ami a birtokunkba kerül egy még nem látott családról, hasznos szem előtt tartani a következő kérdéseket:

1. Milyen képünk alakult ki a családról?
2. Milyen témák dominálnak a felmerült esettel kapcsolatban?
3. Mit tekintene a kliens a legfontosabb témának?
4. Ki lehet a legbefolyásosabb személy a családban?
5. Mi az, amit jobb lenne nem megtenni ebben az esetben?

(Insoo Kim Berg 1995)

Legyünk nyitottak, és legyünk hajlandók differenciáltan látni a klienst. Amikor felkészülünk arra, hogy találkozzunk a családdal az otthonában, beszéljünk meg egy látogatási időt. Ha engedélyt kérünk, hogy beléphessünk az otthonába, ha meghív, viselkedjünk vendégként, mivel azok is vagyunk. Családlátogatáskor vegyük figyelembe a következőket:

1. Barátságos, pozitív atmoszféra bontakozzon ki.
2. Használjuk a normális, hétköznapi társalgási nyelvezetet, barátságos lágy hangszínnel. Ha lehetséges, használjunk pozitív szavakat. Problémák helyett beszéljünk inkább zavarokról, kavarodásokról.
3. Bízunk intuícióinkban, kerüljük a prekonceptiókat. Legyünk nyitottak arra, hogy minden eset és család az általános mellett egyben egyedi is.

4. Használjuk eszközként önmagunkat. Józan eszünk, megfigyelőképességünk az a mód, ahogy érzékeinket használjuk, mind fontos része lesz önmagunk ilyen irányú hasznosításának.
5. Mindig pozitív, reményteljes szemléletmóddal kezeljük a klienst.
6. Figyeljünk a szülők problémáira is, ne csak a gyermekekére. Sok szülő elszigetelt, magányos, és sok stresszelő probléma nehezíti az életét. Fenyegetésnek élik meg, hogy ha csak a gyermekekre fordítunk figyelmet.
7. Ismerjük el az erőfeszítéseiket, amik megjelennek a nehézségeik megoldási törekvéseiben is.
8. Tegyük megjegyzést valami kellemesre, vonzóra. Ne felejtsük el, hogy ez a kliens otthona. Lehet, hogy nem egyezik az ízlésünk, de fontos tiszteletben tartani az övét.
9. Emeljük ki szakértelmüket egy-egy részlet, háziállat, kötés, plakettek stb.-vel jelzett teljesítményekkel kapcsolatban.
10. A családgondozónak alkalmazkodnia kell ahhoz, ahogy a kliensek csinálják a dolgokat, mint például az étkezési minták, higiéniai körülmények stb.
11. Legyen jó szavunk a **családi fotókra**, tegyük fel kérdéseket, ki kicsoda a családban.
(Insoo Kim Berg 1995)

A sokproblémás családokról úgy tűnik, hogy mindent elborít a családi problémák özöne és sokrétűsége. Ezekről a családokról gyakran úgy gondolkoznak, mint amelyekből még a legegyszerűbb problémamegoldó készségek is hiányoznak. A velük folytatott családgondozói munka tapasztalata azonban azt mutatja, hogy a kliensek nagyon is leleményesek, erősek és mozgékonyaságuk óriási. Problémamegoldó módszereik és eszközeik különbözhetnek azoktól, amelyeket a kultúra diktál, de sok problémát sikeresen oldanak meg. Az erő és a sikerek keresése a családgondozásban, de a családrajzban is fontos, produktív hatású lehet.

A **családtörténet** feltérképezi a család koalícióit, házassági kapcsolatait, történetileg jelentős eseményeit, életüket megváltoztató fontosabb eseményeket, családi mítoszokat, szabályokat és egyéb jelentős témákat, amelyek hatással voltak a családra. Az ilyen események feltárása a család története és az aktuális helyzet kontextusában segít elhelyezni a jelen problémáit, megérteni a gyermek kiemelésének az okát a családból, és rávilágíthat rejtve maradt témákra is. A családtörténet feltárhat a családban rejtett szellemiséget, fontos mintákat, amelyek lehetnek előrevivők vagy lehervasztók is. A családtörténet feltárhatja a nemzetiségük körüli hitrendszer, sajátos családszerkezetet, tudást arról, ki hasonlít kihez, mi alakította a kliens önmagáról kialakított véleményét és így tovább.

Ezek a minták jelentős hatással lehetnek a kliens, illetve a gyermek önmagáról alkotott hitére, múltjával és jövőjével kapcsolatban.

A családtörténet lehet semleges, tényszerű vagy érzelmileg telített téma. Olykor több találkozásra is szükségünk lehet az információk összegyűjtéséhez, különösen, ha úgy tűnik, hogy a kliens habozik, beszéljen-e a családjáról. Ne erőltessük, amíg készen nem áll arra, hogy beszéljen róla.

Ne feledjük el: a családtörténet reflexió arról, hogy hogyan látja a kliens a családját, és nem mindig megbízható vagy tényleges, továbbadható információ. Ha többször is elmondják a történetet, előfordul, hogy kicsit módosítják, változtatják, ily módon mítoszokat teremtenek, bizonyos pontokat elhanyagolnak. Más szavakkal a történet a kliens szüleménye, amely nem igaz vagy hamis állításokból áll össze. Fogadjuk el, hogy a kliens így észleli a családját. Az emberek fantasztikus módokon kigondolják vagy újrateremtik családtörténetüket. A családgondozónak ezért óvatosan szelektálnia kell egy család történetével kapcsolatban.

A **családi interjúzásban** fontos elv a neutralitás, ami nem passzivitást jelent, hanem leginkább a várakozó, állást nem foglaló pozícióhoz van a legközelebb. Mindent, ami előkerül, elfogadunk részrehajlás, vonzódás vagy elutasítás nélkül. El kell kerülni, hogy egy témát vagy személyt támogassunk, vagy elnyomjunk. Egyforma érdeklődéssel fogadunk mindent. A neutralitás azt is jelenti, hogy nem törekszünk arra, hogy pontosan kiderítsük, mi az igazság, mi hasznos vagy mi nem, hanem e helyett a „zárójeles objektivitás” álláspontjára helyezkedünk (vagyis elismerjük, hogy sokféle „objektivitás” létezhet egymás mellett). Ez megerősítő semlegességgként hat, ami azt jelenti, hogy a családgondozó a klienst mint személyt elfogadja, bármit is mond. Ez nagyon bátorító lehet a további feltárulkozáshoz, mert a helyzet elfogadására épül. A neutralitás lényegileg éles ellentétben van a stratégiás

hozzállással. Az előbbi az adott helyzet elfogadására épül, az utóbbi azt tartja szem előtt, minek kellene lennie.

A gyermekvédelmi munkában gyakran szembetaláljuk magunkat olyan kérdésekkel, amelyek egyszerre több nemzedéket érintenek. Ahhoz hogy megértsük és a gyermekek is megérthessék családi történetüket, kihagyhatatlan a családtörténeti munkából a nagyszülők sorsának, traumáinak és szerepüknek feltérképezése.

A családjukból kiemelt gyermekekkel végzett élettörténeti munka segíthet a sérült vagy gyenge identitás korrekciójában és erősítésében. Az egészséges identitásérzés mindenki számára létfontosságú. A gyenge identitás meggátolhat abban, hogy új kihívásokat vállaljunk. A gyenge identitásérzés annyira megdermesztheti a gyermeket, hogy túlságosan a múltba burkolózik, ezért nem tud továbblépni és a jövőre gondolni. Ez apátiához, vagy depressziós, vagy fatalista jövőszemlélethez vezethet.

Az „én” megértése nehéz az olyan gyermekek számára, akiket elszakítottak a gyökereiktől, és nem világos a jövőjük. Megkönnyítjük a dolgukat, ha beszélgetünk velük a múltról, a jelenről és a jövőről. A múltat helyek, jelentős időpontok, személyek, változások, veszteségek, elválások és más vidám és szomorú események, betegségek, ünnepnapok, születésnapok alkotják. A jelen a személy saját magáról alkotott elképzelései, a múltra adott reakciók és olyan kérdésekre adott válaszok alkotják, mint például: Mi dolgom a földön? Hová tartozom? Milyennek látnak engem a többiek?

A „múlt nélküli” gyermekek gyakran depressziósnak érzik magukat. A jövővel kapcsolatban vágyat, reményt kell ébreszteni bennük. Ha a múlt és jelen tényeiről természetesen beszélünk a gyermeknek, ez lehetővé teszi, hogy valóságossá tegyünk a gyermek életének az eseményeit és szereplőit. Legyünk őszinték, de ne legyünk kíméletlenek.

Családi legendárium

1. Verbális legendárium: Magába foglalja a történeteket, kifejezéseket és anekdotákat – a történetek a családi élet rendszerint valamely vakmerő vagy drámai eseményét állítják középpontba.
2. Írott legendárium: Például levelek, naplók és különleges alkalmakra kitalált versek – az írott formák gyakran személyes és retrospektív jellegűek.
3. Vizuális legendárium: Ide tartoznak elsősorban a házi mozik, a fényképek, a fotóalbumok, a plakátok. Míg a fényképek látszólag boldog pillanatok vagy

ünnepeket mutatnak, az emléktárgyak amelyeket a családok felragasztanak vagy egyszerűen begyömöszölik őket a fiókba, a családi életnek sokkal kalandosabb és romantikusabb aspektusait tükrözik. Minthogy az egyén a családi fotóit „családi regényeknek” és „egyéni mítoszainak” képzeletbeli alappilléreként használhatja fel, a fényképek és a családi történetek között szoros összefüggés van.

E három kategóriából (a módszer használhatóságának érdekében) elsősorban a vizuális emlékek feltárására koncentrálnak, ez azonban lehetőséget ad a verbális történetek képek alapján történő interjús felvételére is – a képek, albumok különösen segítik a visszaemlékezéseket, miközben természetesen nem zárják ki az írott emlékek összegyűjtését sem.

Az alkalmazandó módszerrel szembeni elvárások és várható előnyök:

- Különböző kultúrkörökben is alkalmazható legyen – Ha az alkalmazott metodika az etnikai származástól függetlenül mindig ugyanaz, kikerülhetők a megkülönböztetésből fakadó félelmek, jogszabályi anomáliák – vagyis függetlenül attól, hogy roma vagy nem roma kultúrkörrel állunk szemben, az eljárás (mint ahogy a cél is, az adott személy, család, kultúrkör felmérése) azonos marad.
- Képes legyen viszonylag rövid idő alatt felmérni a család értékrendjét, kultúráját, illetve azt a tágabban értelmezett kulturális közeget, melybe az beágyazódik, ezzel is elősegítve a „valahová tartozás” érzetének kialakulását az egyénben.
- Alkalmazása esetén „rekonstruálná és a későbbi idők számára megőrizné a gyermek saját, személyes múltját, amely olyan családok esetében, amelyek főleg a jelennek élnek, és szinte semmilyen stabilitást nem mutatnak (változó lakhelyek, változó élettársak stb.), nélküle homályban maradhatna” (Dettre 2006).
- Legyen interpretatív – Ne a felszínt, a primer valóságot, hanem a mögöttest (a mélystruktúrákat) tárja fel.
- Tartalmi, lényegi, magából a vizsgált kultúrából fakadó látásmódjával képes legyen egy család, a kulturális közeg pozitív mitológiáit felmérni – A pozitív énkép kialakulásához fontos, hogy a gyermek tudja, hogy „olyan családba született, amelynek tagjai valahol, valamikor fontos dolgokat tettek, valamiben jók voltak, még akkor is, ha most a család kicsit bajban van” (Dettre 2006).

- Alkalmas legyen a mindennapi élet elemzésére, érdeklődési körében a hétköznapi világ álljon – Jelen esetben nem a „száraz” szociológiai adatok gyűjtése a cél, hanem annak a hétköznapi világban megélt világnak a feltárása, melynek a körülményektől függetlenül mindig megvan a maga boldogsága, pozitív belső értékrendje.
- Lehetőségeihez mérten adjon mankót a gondozásba vétel traumájának oldására azzal, hogy feltárja a folyamat okait – Ennek megértése a gyerekek ösztönös törekvése is.

A módszer univerzalitásából fakadóan nincsenek sablonos megfigyelési szempontok, de az alkalmazhatóság, adaptálhatóság kedvéért a későbbiek folyamán ismertetjük a legáltalánosabb szempontokat, megfigyelést, gyűjtést segítő kategóriákat. „A családi legendárium nem foglalható úrlapok rubrikáiba, nem azonos a sikeresen – vagy sikertelenül – felvett anamnézissel, nem pótolható a környezettanulmány adataival” (Vekerdy 2006). Minthogy minden egyes helyszínen, környezet más és más, a legendárium összegyűjtőjének egy kis kutatást kell elvégeznie, melyhez különösen fontos a módszer mögött meghúzódó szemlélet megértése. A következőkben ezért a vizuális antropológia, a fotóantropológia, a családfotó, az elemzési szempontok és a családi albumok elemzésének rövid leírása következik.

A vizuális antropológia, a vizuális kultúra rövid ismertetése

„A vizuális kultúra nem egyszerűen része a mindennapi életnek, hanem maga a mindennapi élet.” – Nicholas Mirzoeff 2000

A vizuális antropológia tárgya a vizuális kultúra, melybe beletartozik minden, ami egy adott kultúrában vizualizálódik – lehet ez egy tárgy, egy adott közösség településének szerkezete (Levy Strauss 1973, 32–33. o.), a média vagy akár egy tájkép (Balázs 1980). A vizuális antropológiai tehát a kultúra lehető legtágabb értelmezéséből indul ki, kutatási kontextusa nemcsak a (letisztultabb szimbólumokkal dolgozó) „magas művészetre”, az iparművészetre, az épített környezetre, hanem a kommunikációra is kiterjed. Minthogy azonban fő forrásának a hétköznapi világát (a „mass culture”-t), a mindennapi életet tekinti, fókuszában elsősorban az amatőr, a nem a hivatásos alkotók „termékei” állnak.

A vizuális kultúra tanulmányozásakor abból a feltételezésből indulunk ki, hogy az egy specifikus jelrendszer:

1. **Specifikus:** minthogy a vizuális megjelenés időben, térben, kultúrkörönként változó – vagyis egy egész egységnek is lehet csak rá jellemző, specifikus vizuális kultúrája. A kultúrák vizuális felületeken való megjelenései tehát felismerhetőek és összehasonlíthatók (vagyis alkalmasak a komparatív vizsgálódásra is). Mit is jelent mindez a gyakorlatban? A családot meglátogató szociális szakember kérdőívével gyakran nehezen tudja felmérni annak etnikai, társadalmi sajátosságait, pedig két-három ott töltött perc után nagy eséllyel szavak nélkül, csupán a vizuális környezetből is meg tudja azt állapítani.
2. **Jelrendszer:** amennyiben a szimbolikus antropológia alapvetéséből indulunk ki – „a kultúra szimbolikus rendszerek integrált sora” (Ruby 2000, 147. o) –, láthatjuk, hogy az emberek (gyakran anélkül hogy tudatában lennének ennek, máskor nagyon is tudatosan, irányítottan) közösen hoznak léte és használnak szimbolikus kódokat, melyek segítségével rendezik, kategorizálják világukat. „Osztozni a kódokban annyi, mint részesülni a kultúrában.” A kódok, valamint a kontextusok, melyekben használják azokat, mintakövető struktúrák, ezért egyrészt generációról generációra hagyományozódnak, másrészt alkalmasak a különböző társadalmi közegekből származó családok körülményeinek, mítoszainak, családtörténetének leírására.

A vizuális kultúra által hordozott szimbolikus rendszerek a kultúra belső logikai felépítéséről, az adott kultúra világgképéről árulkodnak, ezért a vizuális kultúra tanulmányozásakor, az egyénnek a társadalomhoz, a közösségnek a világhoz való viszonyáról kapunk „képet”. Például, ha valakinek a lakásában egy fészületre leszünk figyelmesek, feltételezhetjük, hogy az illető keresztény. Nyíltan vállalt hitvallása olyan értékrend, amely az egyén és közösségének világgképéről árulkodik.

A megfigyelés alatt különösen fontos a tárgyi környezet feltárása (azon belül is elsősorban a fényképek lehetnek nagy segítségünkre), hiszen „az emberi tevékenység tárgyak között, tárgyak révén nyilvánul meg” (Kunt 1995).

Az emberek közös pszichológiai jellemzője, hogy érzelmeiket, gondolataikat megpróbálják vizualizálni: „A vizuális információ, akár a többi nem verbális kommunikációs módszer, olyasmit képes közölni velünk az élmény közvetlen, személyes és totális jellege folytán, amit szavakban nem vagy csak nagyon körülményesen és korlátozottan lehet” (Gyebnár 1988). Minthogy a vizuális megjelenítés leggyakoribb eszköze a kép, a fényképek elemzésére külön hangsúlyt kell fektetni.

A vizuális antropológia érdeklődése alapvetően kétirányú:

1. A kultúra vizuális módszerekkel történő vizsgálata, elemzése, interpretálása – vagyis vizuális termékek (pl.: film, fotó) létrehozásával való rögzítése.
2. A közösségek vizuális kultúrájának feltárása és elemzése.

Jelen esetben a közösségek vizuális kultúrájának feltárása és elemzése adekvát, a vizuális rögzítés csupán a dokumentációt szolgáló eszköz.

A családi legendáriumok, a fotóantropológiai kutatás

A fotóantropológiai kutatás a vizuális antropológiai megismerés egyik módszere. Tárgyköre elsősorban az amatőr fénykép; az abból kiolvasható szimbólumok és a kommunikációelemzés.

Jelen esetben (csakúgy, mint az antropológiai vizuális kultúrakutatásban) „az a felismerés vezet minket, hogy milyen fontos lehet azoknak a fényképfelvételeknek a szerepe, melyeket a vizsgált közösség tagjai saját igényeiknek megfelelően készítettek, illetve saját maguk készítettek” (Kunt 2000, 217. o). A családi dokumentációk azért kiemelkedően alkalmasak jelen elemzéshez, mert mind készítésük módja, mind használatuk szubjektív – a család értékrendszerét tükrözi. A családi legendáriumok megértésének, az adott közösség által létrehozott és/vagy használt képek, fotók elemzése az egyik legcélravezetőbb módja, hiszen azok tömör kivonatai a család által átélt történeteknek: „A legfontosabb eseményekről szinte biztosan készítünk, készítettünk képeket, melyeket aztán albumokba rakva vagy a falra kiakasztva a családtörténetének megörökítése, a családi mítoszok fenntartása érdekében használunk”. Egyrészt tehát sem fotó, sem kép nem készül cél nélkül: „Képeket csak akkor készítünk, ha valamit fontosnak tartunk, vagy mert be akarjuk mutatni, illetve közölni szeretnénk vele valamit”, másrészt a (fény)képek, csakúgy mint a családi mítoszok, szinte mindig pozitív üzeneteket hordoznak. Ezen üzenetek, családi mítoszok összegyűjtése, majd a gondozásba vett személynek való átadása, eltérve a jelenleg a gondozásba vételkor alkalmazott dokumentációtól, remélhetőleg képes az egyén megerősítésére, gyökerei feltárására, traumái enyhítésére.

A fotóantropológiai kutatások középpontjában az az állítás áll, hogy egy személynek, egy családnak, egy közösségnek vagy egy egész kulturális egységnek is lehet csak rá jellemző és fel is tárható vizuális emlékezete, kultúrája. A család vizuális kultúrájának feltárásával tehát, annak kultúráját, etnikai hovatartozásának elemeit is megismerhetjük, összegyűjthetjük,

áthadhatjuk. A képek üzenetének megértéséhez össze kell őket gyűjtenünk, és a következő kategóriák alapján rendeznünk:

„A fotográfia tudományos megközelítésében a következő irányok léteznek:” (Ruby 2000)

1. Magas művészet
2. Népművészet, amelyből a magas művészet jön létre
3. A társadalomtudományok kutatási eszköze
4. Kulturális jelentőségű személyi dokumentáció

A családi legendáriumok szempontjából, a felsorolt négy kategória közül leginkább az utolsó

fontos. A „kulturális jelentőségű személyi dokumentációt” a fotóantropológia kulturálisan strukturált kommunikációnak tekinti, és nemcsak a fényképet mint műterméket tanulmányozza, hanem a létrehozással összefüggő szociális folyamatokat, illetve a kész fotók megtekintését, tárolásuk módját is.

A képen látható hölgy életének egyik fordulópontjához érkezett: lediplomázott. Az eseményt a család több fényképen is rögzítette, de az itt látható képet emelték ki leginkább. A képen jól látható (a hölgy által felemelt) diploma, az esemény attribútuma. A fotóról ugyan nem derül ki, de egy rövid beszélgetés fényt derített arra, hogy a képet az édesapa készítette. A képről készült nagyítást több rokon is megkapta, rövid ideig a lakás kiemelt pontján tárolták, később a lány személyes albumába került.

A képeket kétféle kontextusban vizsgálhatjuk (Ruby 2000, 153. o): egyrészt mint *az emberi élet egyik aspektusa*, másrészt mint *a kulturálisan kondicionált kommunikációs rendszer egy vizuális tartománya*. Míg az első kategória egy szűkebb környezet (hogyan, kivel, mikor, mi, történt), a második egy tágabb, az adott kultúra sajátosságait, szabályrendszerét hivatott feltárni a képek sokaságán keresztül. A családi legendárium fényképeken keresztüli feltáráskor mindkét kontextus fontos, hiszen a családi emlékeket nélkülöző nemcsak a konkrét emlékeket keresi, hanem azok a kultúrkör egészére jellemző közlési módját, retorikáját, kulturális beágyazódottságát is.

Ha az előbbi képet vesszük mintaképpen, az első elemzés inkább a témára koncentrálni, és a fiatal hölgy életének egyik mérföldkövét mutatja be, a második típusú elemzés pedig

inkább az adott kultúrkör elvárásai alapján megfogalmazott formai elemekre (hogyan kell egy ilyen eseményen viselkedni, felöltözni, fényképezni) koncentrálni.

Családi album interjú vezérfonal (Bán – Forgács – Kenedi 2000):

1. A család általános jellemzése:

- i. Jelentőséget tulajdonítanak-e a családi történetnek?
- ii. Foglalkozott-e ezzel valaki rendszeresen a családban?
- iii. Gyűjtik-e a családi dokumentumokat?
- iv. A családon belül kik teszik el, kik rendszerezik a fotókat?
- v. Milyen messzire vezetik vissza a családfát?
- vi. Honnan származik a család?
- vii. Jellemző szakmák, tisztségek
- viii. Családi hírességek, fekete bárányok
- ix. Hogyan jellemzi a család egészét?

2. Szülők:

- i. Az apai és az anyai ág jellemzése
- ii. Nagyszülők foglalkozása társadalmi elhelyezkedése
- iii. A szülők gyermekkor, iskolázottságuk
- iv. Pályaválasztásuk, foglalkozásuk
- v. Hol, hogyan ismerekedtek meg a szülei? Házasságuk jellemzése
- vi. Lakáskörülményeik, költözéseik
- vii. Életkörülményeik változásai, esetleges nélkülözéseik, ambícióik
- viii. Mire voltak büszkék a szülei?
- ix. Mit tartottak családon belül s kívül a legfőbb értéknek?
- x. Érdeklődésük, kedvteléseik, szabadidejük
- xi. Milyen társadalmi körökkel érintkeztek?
- xii. Milyen közösségi szerepeket vállaltak?

3. Az interjúalany életpályája:

a. Életútjának általános jellemzése:

- i. Személyes véleménye a család történetéről: példát adó, közömbös, elutasítja?
- ii. Kapcsolata a családi hagyományokkal

- iii. Személyes véleménye életútjáról: sikeres, szokványos, balsikerű?
- iv. Családi értékek elfogadása/elutasítása
 - v. Ettől eltérő személyes értékrend
- vi. Helyzete a családban, kapcsolata a nagyszülőkkel, testvérekkel, rokonokkal
- vii. Vonzások és taszítások a családon belül, az interjúalany helyzete ebben a kapcsolatban
- viii. Saját választott köre a családon kívül, ennek változásai (gyermekkor, ifjúkor, felnőttkor)

b. Gyermekkora:

- i. Ítélet gyermekora egészéről
- ii. Meghatározó (esetleg álmokban visszatérő) emlékek – melyikről van fotó?
- iii. Iskola előtti és iskoláskor utáni események, helyszínek
- iv. Barátságok, közösségi kapcsolatok
 - v. Gyerekkori ambíciók, azonosulás versus egyéni életút vágya
- vi. Játékok (társas, egyéni, tárgyakat használó), saját mitológia
- vii. Minták és élmények: kultúrálódás, szórakozás, sport
- viii. Az élmények megosztása, aktivitás versus szemlélődés
- ix. Gyermekkori kapcsolata a fotóval: aktivitás, emlékek
- x. Mesék

c. Ifjúkor:

- i. Ítélet fiatalkora egészéről, mettől meddig tartott, boldogság, megpróbáltatások
- ii. Továbbtanulás: ambíciók, lehetőségek, események
- iii. Meghatározó tanárok, egyéniségek, tehetségének megfogalmazódását segítő személyek
- iv. Kulturális élmények, utazások, nyaralások
 - v. Kapcsolata iskola és iskolán kívüli csoportokkal
- vi. Fotográfiák fiatalkori élményekről
- vii. Szakmaválasztás: családi és külső motiváció, jövőkép

d. Katonaság:

- i. Összefoglaló emléke a katonaságról, pozitív vagy negatív ítélet

- ii. Sajátos ismeretek szerzése a katonaságról
- iii. Morális ítéletek változása a katonaidő hatására
- iv. Emberi kapcsolatok, a katonaidő módosította-e pályáját?
- v. Háború, nagytörténelem
- vi. Katonai fotók

e. Felnőttkor:

- i. Első munkahely megválasztása, munkahelyi környezet, szociális kapcsolatok megválasztása, kísérlet az összeegyeztetésre
- ii. A munka értelme, tehetsége a munkában és azon kívül, jövőkép változása, érvénye: munkahelyen és azon kívül, hogyan értékeli ma szakmáját
- iii. Családi háttérének és fiatalkori iskolai tapasztalatainak, milyen szerepe volt karrierjében?
- iv. Munkahelyek története, közös események és élmények fotográfiaiak

f. Saját családalapítás:

- i. Ifjúkori párválasztásai
- ii. A házastárs családtörténete (az eddigi kérdések szerint)
- iii. Megismerkedésük
- iv. A közös élet elhatározásai: elképzelések, célok, értékek
- v. Lakás, berendezés
- vi. Közös élmények, utazások s mindennek fotói
- vii. Gyerekek saját történetei (és fotói): nyaralások, iskoláztatás, pályaválasztás, házasságok stb.
- viii. Milyen élettapasztalatokat és értékeket akart gyermekeire hagyományozni, milyen pályát szánt a gyermekeinek

g. Jelenlegi életkörülményei:

- i. Összefoglaló jelentés
- ii. Történeti és politikai élmények, kis- és nagytörténelem
- iii. Kulturálódás, baráti kör, időtöltés
- iv. Ambíciók, tervek
- v. Viszonya a családi és személyes emlékeihez, tárgyak megőrzése

h. A család kapcsolata a fotózással:

- i. A családban volt-e hivatásos, szenvedélyes vagy alkalmi fotós
- ii. Kik szokták a családot fotózni, milyen alkalmakkor, ki dönti el, hogy fotózható, fotózandó-e az esemény, ki állítja be a képeket? Melyek azok a helyzetek, jelenetek, amelyek nem valók családi fotókra?
- iii. Ő maga fotózott-e? Mióta?
- iv. Kitől tanulta? Milyen eszközei voltak? Van-e fényképezőgépe?
- v. Milyen célra használta a fotografálást, milyen gyakran fényképezett, mit? Kedvenc témái, kedvenc képei? A képek hogyan kerültek kidolgozásra? Milyen gyorsan telik meg egy tekercs? Inkább fekete-fehér vagy inkább színes filmet használ? Miért? Előfordult-e, hogy régebbi képeiből újra rendelt nagyítást?
- vi. Ha új képek készülnek, ki nézi meg először, hogyan kommentálják, hogyan válogatják, kinek adnak belőle, előfordul-e hogy kidobnak fotót?
- vii. Szokott-e fotókat csináltatni riporterrel vagy műteremben? Milyen alkalmakkor és miért? Ki szokta még fotózni családjukat? Alkalmoszerűen vagy felkérés alapján? Szokott-e mástól (rokonok, kollégák, barátok) képeket kérni/kapni? Mit csinál azokkal? Ha közösségi eseményen fotóz valaki (kirándulás, munkahely, iskola), kér-e, rendel-e képeket?
- viii. Gyűjti-e a fényképeket (családi egyéb)?
- ix. Hol tartja, hogyan rendezi?
- x. A rendezetlen fotóanyaghoz kinek van hozzáférése, mikor szokták elővenni, hogyan kommentálják, van-e, amit nem mutatnak meg másnak (rokonoknak, ismerősöknek), van-e kötődése egyes képekhez?
- xi. Album: van-e, milyen alkalomból készült, ki vette, ki helyezte el benne a képeket, egyszeri vagy folyamatos-e a megtöltésük? Feliratok, használatmód: ki láthatja, milyen alkalmakkor veszik elő, kommentálják-e, van-e állandó kísérszöveg?
- xii. Kép és szöveg viszonya, képpel együtt archivált szövegek?
- xiii. Családi fotók és a nyilvánosság: kinek szokott ajándékozni, milyen alkalmakból, falra tett fotó (fotó és más képtárgy kombinálása, keretezés), munkahelyén kitett képek, magával hordott felvételek, kinek mutatja meg?
- xiv. Készítenek-e a családban filmet, diapozitíveket, videót, ezeket hogyan használják? Vezet-e valaki naplót?

- xv. Mit jelentenek neki a családi fotók (érzelmi reakciók, sikerültség, szépség), mi nem lehet témája családi fotográfiának? Egy jó fotó kifejezheti-e a családi értékeket, az összetartást, a szeretetet, az emberek közötti kapcsolatokat? Fontos-e, hogy a családi fotón a környezet is látszódjon (hétköznapi versus alkalmi környezet, szokásos helyszínek vagy épp szokatlan, utazás, nyaralás)?

Családtörténet

Családtörténet megismerése fotóelemzéssel

A család egy minitársadalom, s nem véletlenül találkozhatunk olyan elméletekkel, melyek a társadalmat a családdal modellezik. A különböző társadalmak vizsgálata igen izgalmas és sokrétű, így hasonló élményt nyújthat egy-egy család életébe történő bepillantás, elemzés, kapcsolati rendszer feltérképezése (és itt a genogram, ecomap, családfaállítás mellett kifejezetten jelen témánk, a fényképelemzés nyer hangsúlyt).

A fotó technikailag a tömegtermelés szintjére fejlődött, olyan rétegek jutottak az öndokumentáció lehetőségéhez, akik privát szférájáról addig csak áttételes információk álltak rendelkezésre. Megteremtődött a nagy mennyiségben előállítható, a makrotörténet alatt/mellett futó „saját történelem” megörökítésének, dokumentálhatóságának lehetősége.

Fontos egy-egy fotó elemzésekor, hogy a „szereplők” vagy a képen nem látható hozzátartozók milyen „viszonyban állnak” a fotóval? Kutatói munka során tett hipotézis szerint, a fotók vizuális kommunikációban való részvételének vizsgálata elválaszthatatlan a fényképekhez fűzött narratívumok elemzésétől.

A vizuális antropológia álló- és mozgóképek, de ezen túl a környezet, a tér, a testek és tárgyak rendszerének vizsgálata. Ezen ismeretek alapján külön tudományterületnek tekinthető, bár a fotóelemzés, a hozzá kapcsolódó élmények rögzítése spontán és egyszerű dolog, mégis, ha már tudományterületnek értékeljük, kell hozzá egy bizonyos tudás, ismeret, készség, képesség.

Egy-egy kép a rajta szereplők „túlélésével” lehetőséget teremt az utókor számára is a megismeréshez. Objektív képet kaphatunk emberekről, kapcsolatokról, helyzetekről, eseményekről. Hogyan lehet hasznosítani a gyermekvédelem területén a családantrópológiai elemzést, fényképelemzést?

Ennek kapcsán a felmerülő kérdések:

- Mikor készüljenek az elemzések?
- Kinek készüljenek?
- Milyen formában legyenek elkészítve és tárolva?
- Hol legyen a tárolás helye?

Maga az eljárás nagyon időszerű és innovatív módszer, ami sok lehetőséget hordoz magában.

A gyermek és családja helyzetének feltérképezése (fotóelemzéssel) –ha konkrétan a gyermekvédelem területére koncentrálunk – az alapellátás során mindenképp helyet kaphat. A gyermek sorsának, családjának megismerése mellett esetleg a kompetenciahatárok megjelölése, a megfelelő szolgáltatások kiválasztása is könnyebb lenne.

Az alapellátásba bekerülő konkrétan gondozásban szereplő gyermekek és családjaik esetében szükséges egy bizalmi kapcsolat kiépítése ahhoz, hogy egy hosszabb és mélyebb – a család életébe történő bepillantást nyerhessünk. Így a fotóelemzést ne közvetlenül a kapcsolatfelvételt követően végezzük, hanem egy együttműködési folyamat közbülső részeként.

Az elemzés a családgondozó munkáját segítené ebben a stádiumban (ki hol helyezkedik el, kinekivel milyen kapcsolata van, rokoni, esetleg baráti viszonyok), mely később természetesen a gyermek életében bekövetkező esetleges döntéseket, változásokat is befolyásolhatja. (családból történő kikerülés során a forrásrendszerek feltérképezését könnyíti meg, kapcsolatok erősségét vagy esetleg hiányát támaszthatja alá). Konkrétan: Hová kerüljön a gyermek, ha családon belül el lehet esetleg helyezni?

Az elemzés, esetenként a fényképmásolat tárolása is elképzelhető a gyermek ügyiratában, természetesen a gyermek, szülő beleegyezésével. A két vagy több dokumentumot (fénykép és narratívum) együttesen kell tárolni, hiszen azok szorosan egymáshoz fűződő tételek, csakúgy, mint a mesekönyvben az illusztráció. Ennek megléte jelölhető lenne a „Gyermekeink védelmében” elnevezésű adminisztrációs adatlapon.

A tárolás formáját egyelőre az infrastrukturális hiányosságok miatt papír alapon gondoljuk, de egyik-másik szolgáltató rendelkezik már olyan technikai lehetőséggel, mely lehetővé tenné a számítógépes nyilvántartást, szkennelést és akár digitális másolat készítését is.

Milyen esetben javasoljuk a családtörténet, családi legendárium elkészítését?

1. A gyermek a családban periférikus helyet foglal el.
2. Családjáról kevés információval rendelkezik, szüleivel kapcsolata formális, esetleg nélküli valamelyik, vagy mindkét szülő személyes kapcsolatát.
3. Önértékelési gondokkal küzdő gyermek estében, aminek oka pl.: a családon belül elfoglalt helyek és szerepek (családját csak negatívan vagy csak pozitívan feltüntető attitűd).
4. Identitásproblémákkal terhelt gyermek estében, ahol a vallási/kulturális/etnikai hovatartozás meghatározása okoz gondot. Ahol a saját maga elfogadása családján keresztül érhető utol.
5. Családi kapcsolatok instabilitása, átláthatatlan családi rendszerek, gyakran változó környezet.

Azoknál a gyermekeknél, ahol a szülői/rokoni kapcsolattartás már hosszú ideje esetleges, vagy egyáltalán nem működik, kiemelt fontosságú a családi legendárium elkészítése.

A családtörténet elkészítéséről **alapellátásban**, hat hónapos gondozás után, a **helyzetértékelés** vagy az **esetkonferencia** döntsön. Célja a családi kapcsolatok jobb megismerése, gyengeségeik megértése, erőforrásaik a feltárása mellett, a kompetencia határok megjelölése, a megfelelő szolgáltatások kiválasztásának segítése

Szakellátásban minden esetben az első helyszínen az **elhelyezési tárgyalás**. A szakértői bizottság, a szakvélemény részeként tehetne javaslatot a családtörténet elkészítésére, annak fontosságára. A tárgyalás folyamán az alapellátás családgondozója személyesen fejtheti ki erről véleményét, illetve fogalmazhatja meg álláspontját a legendárium elkészítéséről. Ha mindkét állásfoglaló arra javaslatot tesz, úgy a családi legendárium elkészítése feladatként bekerülhet az egyéni elhelyezési tervbe (TESZ1), illetve az arra tett javaslatba a szakellátás és az alapellátás családgondozójának együttműködésével. A másik javaslattevői fórumnak az **éves felülvizsgálatokat** látjuk, ahol lehetőség nyílik az egyéni elhelyezési tervek módosítására. Itt már a gondozó személy és intézmény is állást foglalhatna a családi legendárium készítésére vonatkozóan.

Ki készítse?

A családdal hosszabb ideje, megfelelő bizalmi kapcsolatot kialakított **családgondozó** végezze a családtörténet munkát, illetve a családi legendárium összeállítását, nem kritikus helyzetben. Fontosnak tartjuk a munka megkezdése előtt 30 órás, szociális továbbképzésekbe illesztett képzés elvégzését.

Hogyan?

A családlátogatás előkészítése

Egyeztetés telefonon, megbeszélve, hogy hosszabb időt szeretnénk náluk tölteni, a családtagok lehetőleg legyenek otthon.

Egy családlátogatás tapasztalatai

A családlátogatásra délután 15,30–18,30 között került sor, az apa és az anya otthon tartózkodott, a gyermekek napközi után érkeztek haza.

Aktualitások megbeszélése, beszélgetés előkészítése.

A lakásról – 70 m²-es, 3 szobás

A lakás berendezését nagy gonddal alakították ki, nagyon sok díszítő elem található a falakon, érdekes, hogy szinte mindenhol vannak képek a falon, de tájképek, csendéletek. A nappaliban, amely a szülői háló egyben, egy eldugott sarokban található családi fotók, a fotókon a gyermekek, valamint az anyai nagyszülők esküvői képe található (a szülők nem házasodtak össze!).

A lányok szobájában nagy gonddal kialakított „szentély” látható (kb. 1 m²), amelyet a 15 éves lány készített. A montázs közepén testvérei fotói, valamint egy oklevél körülötte szárított virágok, a szülőkről nincs kép.

A falon lévő fotókat nézve tereltem a beszélgetést a családi emlékek felé. Az anya, kérte az apát, vegye elő a képeket, mert ő nem tudja, hol vannak. A családi fotók egy fiók mélyéről kerültek elő, érdekesség, hogy egyetlen képsorozat volt albumba rendezve, amelyen egy disznóvágás fotói láthatók. A család több száz fotót őriz, elmondták, hogy néha szokták a képeket közösen nézegetni.

Az anya és apa párhuzamosan mutatták a képeket és magyarázták azokat.

A kérdéseim:

- Kik vannak a képen?
- Hol készült a kép?
- Mikor készült?
- Milyen alkalomból?
- Ki készítette a fotókat?

Amennyiben a képekből választani kell, érdemes figyelni, hogy melyikről beszélnek szívesen, és melyik az, amelyiket meg sem mutatják, hanem félreteszik.

(Ennél a családnál a gyermekotthonban lévő kislány képei jutottak erre a „sorsra” – ez nem érdekes, ebből annyi van – mondta az anya.)

Egy lehetséges következtetés – az anya szégyelli, hogy a gyermekét kiemelték a családból („rossz anya”).

Érdekes adalék, hogy amikor a kislány hazakerült, az anya ünnepséget rendezett, amelyet több fotón is megörökítettek.

A módszer időigényes. Egy-egy családlátogatás 1,5-2 óra, a fotók elemzésének írásba foglalása szintén hosszabb időt igényel.

Az elemzésre szánt fotók kiválasztásához elengedhetetlen a család előzetes alapos ismerete.

Tematika a kérdésekhez

Idő

Mikor készült a kép?

Milyen alkalom volt ekkor?

Hogyan emlékszik vissza a kép készítésének időszakára?

Hány évesek voltak a szereplők?

Mikor került Önhöz a kép?

Milyen sűrűn látja a képet, vagy nézegeti, veszi elő?

Hely

Hol készült a kép?

Hogyan emlékszik vissza a kép készítésének alkalmára?

Hol tárolja a képet?

Szereplők

Ki mesél a képről?

Kié a kép?

Kitől kapta a képet?

Ki van a képen?

Ki fényképezte?

Ki az, aki még ott volt, de nincs a képen? (kvázi ki **hiányzik** a képről)

Ki az, aki nem volt ott, de hiányzik a képről?

Kinek van még meg ez a kép?

A képen lévők milyen kapcsolatban vannak?

A gyermek szerepe a családban?

A gyermek helye a családban?

Érzések

Milyen viszonyban áll a képpel?

Miért ezt a képet választották, hogy beszélnek róla?

A mesélőnek milyen viszonya van a képhez? (Milyen élmények vannak a képpel kapcsolatban? (+, –))

Hol tároljuk?

Az elemzés, esetenként a fényképmásolat tárolását a gyermek ügyiratában javasolt tartani. Természetesen a gyermek, szülő beleegyezésével. A két vagy több dokumentumot (fénykép és narratívum) együttesen kell tárolni, hiszen azok szorosan egymáshoz fűződő tételek, csakúgy, mint a mesekönyvben az illusztráció.

Ennek meglétét jelöljük a „Gyermekeink védelmében” elnevezésű adminisztrációs adatlapon. A tárolás formáját egyelőre az infrastrukturális hiányosságok okán, papír alapon, de egyik-másik szolgáltató rendelkezik már olyan technikai lehetőséggel, mely lehetővé tenné a számítógépes nyilvántartást, a szkennelést, de akár a digitális másolat készítését is.

Néhány kérdés cigány családokkal folytatott beszélgetésekhez (bár máshol is lehet használni). Azt javasoljuk, hogy először az „objektív” kérdéseket tegyék fel, és utána a személyesebbeket.

- Melyik vidéken éltek szülők, nagyszülők? (esetleg nagyobb város a közelben)
- Mióta laktak ott, gyakran költöztek-e?
- Magyarok között laktak?
- Mivel foglalkoztak?
- Hol dolgoztak? (korábban és a rendszerváltás előtt)
- Vállaltak a faluban munkát, melyet?
- Jártak-e zenélni a környéken?
- Állatot tartottak-e, kereskedtek-e velük?
- Mezőgazdasági munkához értettek-e?
- Beszéli-e valamelyik cigány nyelvet? Melyiket?
- Együtt ünnepeltek a cigányok húsvét, karácsony, esküvő, keresztelő, virrasztás alkalmával?
- Cigányosan főznek? Hogyan? Miket szeretnek?
- Kitől tanult főzni?
- Szépen énekelt, jól táncolt valaki a családban?
- Ha összejött a család, meséltek vicces vagy ijesztő történeteket?
- Templomba szoktak menni?
- Milyen vallásúak?

Családi legendárium elkészítése

Lényeges, hogy a gyermek ez által egy viszonylag egész képet kapjon családjáról, az ő életükről, és az abban elfoglalt helyéről. Sok olyan gyermek él a szakellátásban, akinek „fantázia”-képei is alig vannak szüleiről, családtagjairól. Ilyenkor még nagyobb segítséget jelent néhány fotó, hiszen egy vizuális kommunikációt indíthat el a gyermek fejében.

A család történetének leírásánál fontos, hogy valós képet alakítsunk ki a gyermekben. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a családtörténetek sokszor nagyon negatívak, főleg ebben a közegben. Tehát egyszerre kell valóságot és pozitívizmust sugallni a gyermek felé, ami nem minden esetben könnyű. Fontos tehát, hogy megtaláljuk azokat a pontokat, amely támogatja

növendékünk én azonosságát, erősíti identitását, de nem hozzuk olyan helyzetbe, hogy később a valótlanossággal szembesüljön. Úgy véljük, magának a legendáriumnak naplóformát érdemes adni, ami bármikor forgatható, és ahol – ha lehetséges – képek, levelek, rajzok is mellékelve vannak. Szeretnénk azt hinni, hogy némely gyermeknél egy saját kis „személyes bibliaként” működik majd, amit arra használ, hogy alkalmanként erőt merítsen belőle. Akár a nehezebb pillanatokban, amikor egyedül érzi magát, vagy olykor, mikor dühös és haragos, vagy éppen akkor, amikor meghitt csendre vágyik. Tehát egy bármikor használatos és fiókjában megbúvó kis naplóra gondolunk.

Családi legendárium a gyermekvédelmi szakellátásban

Néhány gondolat a szakellátásba bekerülő gyermek családjáról:

A gyermekvédelmi gondoskodásba kerülő gyerekek családi/rokonai háttere nagyon színes, ennek megfelelően nagyon változatos mintázatot hoznak magukkal. A család hatása a gyermek személyiségére különbözik, hiszen annak alakíthatósága részben függ a családtól, valamint a gyermek egyéniségétől, és az őt körülvevő környezettől. Én most három alapvető családtípust szeretnék külön választani azoknál a gyerekeknél, akik otthonuktól távol élnek. Ennek a három csoportnak a meghatározása szorosan kötődik a családi legendáriumok felvételéhez, a családtörténet megismertetéséhez.

Első csoportba sorolnám azokat a családokat (1. családtípus), melyek gyermekükkel egyáltalán nem tartanak kapcsolatot. Ahol a szülők és a gyermekük közötti érzelmi kötődés laza, felszínes – vagy egyáltalán ki sem alakult –, hosszú ideje nélkülözi a személyes találkozásokat. Ilyen eset, ha a gyermek szakellátásba kerülését követően (nevelőszülő, gyermekotthon) a családi kötelék teljesen megszakad, vagy már korábban megszakadt, vagy éppen a gondozás ideje alatt szűnik meg. Az ilyen fiataloknál, gyerekeknél folyamatosan halványuló emlékek élnek a családjukról, vagy éppen nincsenek is emlékeik. Érdeklődésük szüleik, rokonságuk iránt éppen ezért fokozott, és minden információnak nagy jelentőséget tulajdonítanak. Identitásuk egy fontos részének pótlására töreksenek állandóan (még akkor is, ha verbálisan ezt időnként hárítják). Az ő esetükben a családjuk alaposabb megismerése, feltérképezése, és család tagjainak személyes történeteken keresztüli bemutatása kiemelten fontos. Testközelibb mindez, ha nem csupán történeteken, elmesélésen alapszik, hanem fotókkal párosul. Természetesen az ilyen családok felkutatása, bevonása a legnehezebb, mert távolmaradásuknak legtöbbször komoly okai vannak. A gyermekkel való kapcsolat hiánya, általában együtt jár a szakellátással való elégtelen együttműködéssel. Tehát első körben, egy

megfelelő munkakapcsolat kialakítását szorgalmazza a gyermek számára segítséget nyújtó szakemberrel. A család történetének tüzetesebb megismerése, bizalmi viszony kialakítását feltételezi a szülő és a segítő között, ami aztán megfelelő „tálalással” érhet el a gyermekhez (akár direkt, vagy indirekt formában).

A másik jellemző családtípus (2. családtípus) esetében a kapcsolattartás a gyermekkel kiszámíthatatlan, rendszertelen, de személyes találkozásokon alapszik. A szülő/hozzá tartozó alkalmanként a gondozási helyen keresi fel a gyermeket, kapcsolatuk alapját ezek a néhány órás együtt létek alkotják. Előfordul, hogy időnként, rövidebb ideig otthonukban is fogadják a kiskorút, de az együtt töltött idő mennyisége, és a kapcsolattartások minősége nem teszi lehetővé a gyermek számára a család valódi megismerését. Természetesen itt is azokat az esteket értem, ahol a szülő-gyermek kapcsolat évek óta így működik. Ezekben a családokban gyakran erős érzelmi kötődés fedezhető fel a családtagok között, és általános információval rendelkeznek egymásról. A gyermek megtapasztalja a családjá és szülei „valódi létét” (hiszen alkalmanként együtt vannak, beszélgetnek, testi kontaktust létesítenek), de mégse részese a család életének, mindennapjainak. Nem rendelkezik családjáról bensőséges ismerettel, nem látja át a korának megfelelő módon a család kapcsolatrendszerét, nem ismeri saját családjá történetét. Bár szüleitől/rokonaitól kap információt a családról, időnként mesélnek a múltról, de azok annyira mozaikszerűek, hogy nem tud belőle egységes/reális képet alkotni, és abban magát elhelyezni. Ennél a családtípusnál a legendárium megalkotása, a családtörténet kibontása a segítő számára annyiban könnyebb, hogy nem egy ismeretlen világról kell képet alkotatnia a gyermekkel, hanem a hiányzó mozaikokat kell pótolni, eljuttatni. A gyermekkel való kapcsolattartás feltételezi, a segítővel való együttműködést, munkakapcsolatot, sokkal inkább, mint az előző családtípus esetében. Ennél fogva könnyebben alakítható ki a családdal bizalmi kapcsolat, ami teret ad a család életének mélyebb megismeréséhez, a személyes történetek felszínre hozatalához. A család és a segítő közötti beszélgetések rendszeresebbek, ennek következtében információ értékük is növekszik. Az vitathatatlan, hogy az ilyen családtípusból kiemelt gyermek esetében is fontos a családtörténet megismertetése a kiskorú egészséges identitás kialakulásának/fejlődésének érdekében.

Végezetül a 3. családtípusról szólnék, melyben a család kapcsolatrendszere legközelebb áll a kívánthoz. A szakellátásban nevelkedő gyerekek nagy része rendszeresen kapcsolatot tart családjával, aminek helyszíne a „családi fészek”. A gyerekek annak ellenére, hogy nevelőszülőnél, gyermekotthonban nevelkednek, hétköznapijaik ott telnek, iskolába onnan

járnak, mégis napi kapcsolatban állnak családjukkal. Az otthon töltött hétvégéken, iskolai szünetekben sok időt töltenek együtt, ezért részesei a család életének. Sokszor a szomszédok, ismerősök észre sem veszik a gyerekek távollétét a családtól – amit a szülők igyekeznek titokban tartani –, vagy kollégiumi elhelyezésnek tekintik mindazt. A viszonylag sok együtt töltött idő, elengedhetetlenül magával hozza, hogy otthon beszélgetnek, információval látják el egymást, azaz tájékozott a gyermek a hétköznapi családi történetekben, családi kapcsolatrendszerekben, a családot éppen foglalkoztató kérdésekben. A gyerekek egy része a múlttal kapcsolatosan is tájékozott, arról sokat beszélgetnek, ismerik családjuk történetét. Főleg a több generációs családok estében tapasztalható mindez. A gyerekek a „családi titkok” birtokába jutnak, a szülők, rokonok idővel megismertetik velük mindezt (sajnos gyakran idejekorán). Az ilyen esetekben a segítő gyakran tapasztalja, hogy a gyermek sokkal többet tud családjáról, mint ő maga. A gyerekek egy másik csoportja, a rendszeres együttlét ellenére is, csak felületesen nyer betekintést a család életébe, családjá és szülei, nagyszülei múltjáról nem rendelkezik ismerettel. A család szokásait csak felületesen ismeri, annak eredetével nincs tisztába. Gyakran fordul elő nagyobb gyermek esetében is, hogy még szülei iskolai végzettségéről, anyá és apa korábbi foglalkozásáról, vagy esetleg a szülők születési helyéről sincsen ismerete. Az otthoni beszélgetéseknek nem témája a család múltja, a gyökerek. Náluk a családtörténet kiegészítésre szorul!

A három családtípus bemutatása különböző feladatokat fogalmaz meg a segítő felé. A családi legendárium kialakítása és a gyermekhez való eljuttatása az első két esetben jelent kiemelt feladatot, a harmadik családtípusnál legfeljebb kiegészítést.

Irodalom

Hivatkozott irodalom

Balázs Béla (1980): A kelet-ázsiai művészet filozófiájához. In A vasárnapi kör. Budapest, Gondolat Kiadó.

Bán András – Forgács Péter – Kenedi János (2000): Családi album interjú vezérfonal. In: Családi album. Miskolci Egyetemi Kiadó.

Dettre Erzsébet (2006): Etnikai, vallási, kulturális hovatartozás a Gyermekeink védelmében elnevezésű nyilvántartási rendszer adatlapjain. In Identitás – Integráció – Nyilvántartás. A munkacsoport javaslata a szabályozásra. Kézirat. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

Griffith, K. C. (1991): The Right to Know Who You Are. Katherina Kimbell.

Gyebnár Viktória (1988): A képi építkezés és a látásmód összefüggései. In Farkas András és Gyebnár Viktória (szerk.): Vizuális művészetek pszichológiája I. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Jeffrey K. Olick és Joyce Robbins (1999): A társadalmi emlékezet tanulmányozása: a „kollektív emlékezettől” a mnemonikus gyakorlat történeti szociológiai vizsgálatáig. Replika, 37. szám.

Kunt Ernő (1995): Fotóantropológia. Miskolc, ARC Árkádiusz Kiadó.

Kunt Ernő (2000): Útmutató fotóantropológiai kutatáshoz. In Családi album. Miskolci Egyetemi Kiadó.

Lévi-Strauss, Claude (1973): Szomorú trópusok. Budapest, Európa Kiadó.

McAdams (1985): Power, intimacy, and the life story: Personological inquiries into identity. Dorsey Press.

Mirzoeff, Nicholas (2000): Mi a vizuális kultúra? In Ex Symposion Dokumentumok, 32–33.

Ruby, Jay (2000): Milyen a világ a képeken át – a fotózás antropológiája. Camera lucida 3. 19–36.

Vekerdy Tamás (2006): Identitástudat (és a személyiség integrációja) – örökbeadás, örökbefogadás állami gondozott (elsősorban roma) gyerekeknél. In Identitás – Integráció – Nyilvántartás. A munkacsoport javaslata a szabályozásra. Kézirat. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

Satir, Virginia (1999): A család együttélésének művészete. Budapest, Coincidencia Kft., 162.

1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

Felhasznált irodalom

Identitás – Integráció – Nyilvántartás. A munkacsoport javaslata a szabályozásra. Kézirat. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitika Intézet, 2006. Szerzők: Herczog Mária, Kállai Ernő, Majtényi Balázs, Radoszav Miklós, Szikulai István, Szilvási Léna, Vekerdy Tamás.

Hargitai Dávid: Vizuálantropológiai értelmezés a családi legendáriumok feltérképezéséhez. Kézirat. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2008.

Salamon Györgyi: Családi legendárium. Kézirat. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2008.

Székely Zsuzsa: A családtörténet szerepe a gyermekek életében. Kézirat. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2008.

Függelék

Családtörténetek

1. függelék

László Gyöngyi **Családi fotó elemzése**

„Emlékezni viszont csak úgy lehet, ha megvannak hozzá az eszközeink”
(*Találjuk ki Közép-Európát? Blénesi Éva: Az emlékezés terei*)

Bevezetés

A munkacsoport meghatározott feladatait követve öt család kiválasztását tettem meg, ahol a családi fotók elemzését kívántam elvégezni.

Elképzelésem volt, hogy olyan családokat keressek fel, ahol a személyes tárgyak hozzáférhetőségéhez együttműködésüket adják a családtagok. Az öt családból négygel korábban igen szoros szakmai kapcsolatban álltam, hiszen családgondozásukat én magam láttam el. A gondozási folyamatban a családok életében voltak krízisek, kisebb- nagyobb változások, melyek vagy pozitív, vagy negatív irányúak voltak.

Az öt családból négy kifejezetten a cigány etnikumú közegbe tartozik, bár háromban vegyes családi kapcsolatok vannak magyar és cigány személyek között, az ötödik egy magyar család.

A családokat saját elképzelésem szerint választottam ki, majd levélben felkérést intéztem a családok felé. A jelenlegi családgondozójukkal történő megbeszélést követően a szakembereket is arra kértem, hogy a munka elvégzését segítsék a családdal történő kapcsolattartásban, tájékoztatásban, információáramlásban. Saját szakembereink a gyermekjóléti szolgálaton belül igen nagy érdeklődést mutattak a téma iránt, és kérték a számomra rendelkezésre álló új szakmai információk bemutatását. Ezeket az anyagokat – melyek előzetes szakmai anyagok, és nem a családoknál készített interjúkat jelentették – én rendelkezésükre bocsátottam. Egy kolléganőm a családlátogatásra is elkísért.

Az írásos kiértékelésen túl minden családot felkerestem személyesen is, még a tényleges munka megkezdése előtt.

Választásomat azon kívül, hogy a személyes kapcsolat meglétére alapozódott, befolyásolta visszaemlékezésem is, hogy voltak korábban fényképek esetleg kihelyezve falon, kisasztalon.

Három családnál konkrét emlékeim voltak azzal kapcsolatban, hogy a képeket kifüggesztették.

Érdekes konklúzió volt, hogy ötből négy helyen azonnal nagy segítséget kaptam az elkövetkezendő együttes munkához, egynél (bár éppen nagymosás közepén kellett konzultálnunk) kisebb hezitálás volt, mondván „nincs is itt nagyon kép”. Későbbiekben kiderül, mekkora hatását láttam a családtagok közötti kohézió erősödésének a látogatásom során.

Az általam készített dokumentumokban a neveket megmásítottam, de a fényképmásolatok, általam készített fotók eredetiek. Azok kizárólagos felhasználását a jelenlegi munkafolyamatokhoz részemre a családtagok engedélyezték. A látogatások során hangfelvételek készültek, melyek később interjú formában írásban lejegyzésre kerültek.

Két család bemutatása, és az ott szerzett érzések, tapasztalások leírása

1. L. Károly és családja

A fiatal család a város cigány negyedében, a „putriban” lakik egy saját tulajdonú ingatlanban, mely két szoba, konyha, kamra helyiségekből áll. A házhoz udvari rész is tartozik. A ház tulajdonosa az apa édesanyja, aki együtt él a fiatal párral.

Az apa korábbi kapcsolatából született két gyermek, akik pár hónapja édesanyjuk ismeretlen helyen történő tartózkodása okán az apával, az apai nagymama házában laknak (róluk egyáltalán nem volt kép).

Károly jelenlegi párja, N. Edit gyermekkorában nagyon nehéz anyagi körülmények között élt. Szülei elhanyagoló magatartása, lakhatásuk bizonytalansága és a lány iskolakerülése miatt Edit szakellátásba került. Onnan folyamatos szökései révén további problémákról számoltak be.

Edit, miután megismerkedett Károllyal, fiatalon teherbe esett és megszülte első gyermekét. Károllyal kérvényezték házasságkötésüket, mellyel a lány nagykorúvá válását szerették volna intézni. A frigyre nem került ugyan sor, de Edit második gyermekét már nagykorúsága elérését követően hozta világra.

Az első gyermek után még kettő született, a legkisebb most nyolc hónapos. A fiatal párral rendszeresen a problémák, a „lány” otthonról nem tudott olyan szülői mintát hozni, mely számára előnyös lenne a gyermeknevelés során. Most anyósánál laknak, aki korábban jó színvonalon, tiszta, rendezett körülmények között nevelte fel két gyermekét. A mama igyekszik segíteni Edit szocializálódását, de sajnos a fiatal nő ezt támadásnak éli meg, az instrukciókat nem nagyon fogadja. Edit gyermekeit korábban a gyermekjóléti szolgálat már elhelyezésre javasolta, de a szülők a kialakult riadalomban összeszedték magukat, és a fennálló veszélyeztető tényezőket haladéktalanul korrigálták.

Eredetileg Editet kerestem meg a fotókkal kapcsolatban, de kiderült, hogy egyáltalán nincs se saját magáról, sem saját gyermekeiről kép.(!) Ekkor a mama mondta, hogy a házban csak neki vannak képei, de az sem sok. Soha nem beszéltek fotókról, így a látogatásom során döbbsent rá a mama is, hogy menyének nincsenek képei.

„Pedig az nagyon fontos, he. Ó, hogy nincs neked egy képed se.”

„Jó van na, majd csináltatunk.” (Már megérte ott lenni, hiszen az igény így kialakult, vagy legalább is konkretizálódott.)

A családhoz történő visszatérésemkor már vártak. Még a hétfégi beszélgetést is vállalták, nem okozott számunkra gondot. A családlátogatás során az anya, az apai mama, a három kisebb gyermek, az apa két nagyobb gyermeke, a mama második unokája (aki Károly nővérének, Evelinne második gyermeke, 15 éves), és az ő legkisebb testvére (4 éves) volt otthon.

A gyermekek az udvaron játszottak, mikor megérkeztem, és a mama beinvitált, leültetett. Elővette a képeket. Abból a szobából hozta, ahol ő alszik két nagyobb, jelenleg hozzájuk került unokájával.

Kérdésemre, **hogyan hol tárolja**, elmondta, hogy egy nejlon zacskóban jól becsomagolva. Korábban a falon is voltak kint képek, de már jó pár éve nem teszi ki. Romlott életkörülménye, a ház állapota indokolja, no meg félti őket, hogy az unokák ne tegyék tönkre.

A nő először azt jelezte, hogy elég kevés képe van neki is, de ennek ellenére az idő múlásával előkerültek a képek majdnem mindegyik. Mondjuk így sem volt több kb.40-50 képnél. Album nem volt, különálló képeket mutatott.

A mama 1954-es születésű. Elvált férjétől, és ahogyan majd az interjúból jól kivehető, válása kapcsán volt férjéről megvetően nyilatkozik (a nők miatt hagyta el őt). Elmondása szerint több közös képük volt, melyet az asszony széttépett, mikor kapcsolatuk megromlott. Ennek ellenére a beszélgetés során kellemes emlékeket elevenít fel mind a házasságkötésükről, mind pedig azokról a közös képekről, melyeken gyermekeikkel együtt vannak.

L. Károlyné nagyszülő miközben mesélt a képekről, közben körülöttünk jöttek, mentek a gyerekek. Néha odaszaladtak, kérdeztek egyet, pl. Mama, ezen a képen ki van?

Kérdésemre, hogy **szokták-e nézegetni**, nem kaptam egyértelműen megnyerő választ. „Hát igen, néha szoktuk.”

Érdekesség, hogy amikor a menyét kérdeztem arról, hogy vajon kit lát a képen, szinte még a saját párját sem ismerte fel, holott egy családi képen, ahol az apa, anya és két gyermek van, akik közül az egyik lány és nagyobb, elég nehéz elvéteni, hogy a másik talán az öcs, aki az ő partnere. Ezek alapján úgy ítélem, hogy túl sűrűn nem nézhették a képet. (Most ez megtörtént.)

A nagyszülő szüleiről még akadt egy-egy kép. Testvéreiről szintén, de az ő nagyszüleiről már nem. Ezek mellett saját gyermekei, de leginkább első unokája volt jellemzően fényképezve. Ami érdekes, hogy a kisebb unokákról, Evelin és Károly gyermekeiről egyáltalán nem volt kép.

Az fontos információ a következtetésem megértéséhez, hogy a mama és menyje nincsenek valami jó viszonyban egymással. Evelin nehezen fogadja anyósa jó tanácsait. A szakemberek meglátása szerint az anyós megfelelően kezeli E.-t, és támogatni szeretné, de az is érezhető, hogy szociális helyzete, lakókörnyezete abban az időben indult rohamos romlásnak, ahogy fia és hozzátartozói beköltöztek a házába.

A képekről boldogan mesélt E.-nek is.

Kérdéseimre, hogy **a képeket ki fényképezte**, több esetben az volt a válasz, hogy a testvérem. Van tehát a családban egy ember, akinek van fényképezőgépe, aki jelen van a családi összejöveteleken, akinél vannak képek, aki „Fotós”. A régebbi képek műtermi képek.

El tudtam hozni pár családi fotót. Kértem a mamát, hogy ő válogasson belőlük, amit szívesen átad részemre. Érdekes, mert ő maga minden képen szerepel. Ezek mellett olyan képeket kaptam, ami a fiatalságáról, szépségéről szól.

Mivel a jelen munka elvégzéséhez elengedhetetlenül fontos volt a család együttműködése, így szerettem volna viszonzni a számunkra nyújtott segítségüket. Paraszolvenciát nem szerettem volna, és azt sem, hogy a jelenlegi minőségű és szintű kapcsolat esetleg egy teljesen más irányt vegyen, így nagy fejtörést jelentett számomra, hogy mégis hogyan jelezzem részükre köszönetem.

Férjem fényképezőgépét elvittem, és azt mondtam a résztvevőknek, hogy készítek róluk fotót, ha szeretnék. És itt a következő fontos tapasztalás. A család otthon lévő tagjai boldogan álltak össze a képekre. Intim szférát nem kímélve még Evelin és L.-né is mintha közelebb kerültek volna egymáshoz.

2. H. Livia és családja

A család szintén a cigánytelepen él, de egy másik utcában. Az édesanya, Livia (szül. 1968) egyedül neveli gyermekeit, akik 1981, 1989, 1993, 1998, 2002, 2003, 2007-es születésűek. A legnagyobb fiú élettársa, Orgona (szül: 1990) is a családdal lakik lassan egyéves kisbabájukkal.

A család ugyanolyan típusházban él, mint a cigány családok zöme a telepen. Az édesanyával a gyermekjóléti szolgálat kapcsolata még 1997 előtt megindult, mivel a nő unokatestvére pártfogó felügyelet alatt állt, és kisbabáját nem tudta megfelelően ellátni, ezért a gyámhivatal H. Líviát kérte meg, hogy a rokon kisfiút vegye magához, és ellátásáról gondoskodjon. L. ekkor egyedül nevelte két gyermekét, élettársa büntetés-végrehajtási intézetben volt. A nő a város központjában lakott örökölt tulajdonában.

Később a gyermekek apukáját kiengedték, és a család helyzete nem javult, hanem romlott. Az apa italozott, játékgépezett, a gyermekek után járó jövedelmet rendszeresen eljátszotta. A kisfiút, akit a nő gondozásra befogadott, már visszahelyezték édesanyjához, mert őt sikerült olyan kondícióba hozni, hogy gyermekéről saját maga tudjon gondoskodni.

A családban megszületett a harmadik gyermek is. A fiúk rendszertelenül jártak óvodába, később iskolába, és az indok az volt, hogy nincs cipőjük. Ez abban az esetben is az volt, ha

éppen előtte vitt a gyermekjóléti szolgálat cipő adományt a gyermekeknek. Az anya együttműködő volt a szolgálattal, de a pedagógusokkal nem szívesen tartotta a kapcsolatot. Szégyellte helyzetét, szegénységét. Az apa hol a családdal, hol a büntetés-végrehajtási intézetben töltötte napjait.

A negyedik gyermek születésekor a család már annyira rossz helyzetben volt, hogy kikapcsolták a villanyt, víz nem volt a házban, és a kisbaba fogadásához a feltételek sem voltak adottak. Ekkor az anya elcserélte a városközponti ingatlant egy, a város szélén marginális helyen lévő ingatlanra, ahol volt fűtés és villany, így azzal a lendülettel, hogy ugyan a kisbabát hazaengedték, bekerültek a „putri” vérkeringésébe. A nő magyar, az édesapa cigány származású. A két szülő közül inkább a nő volt az, aki munkát vállalt, már ha nem éppen gyermeket várt.

A gyermekjóléti szolgálat illetékessége a család ügyében ingadozó volt, hiszen a gyerekek és az anya erejükhöz képest igyekeztek teljesíteni az elvárásokat, de nem tudtak minden munkatárssal együttműködni. Ennek okán volt, hogy a gondozást meg is lehetett szüntetni, de volt, hogy védelembe vételre, azon belül kollégiumi elhelyezésre kellett javaslatot tenni. Volt időszak, mikor a hiányos gondozási feladatok okán már közel állt a család ahhoz, hogy a gyermekeket átmeneti nevelésbe vegyék. A nő egyébként szolgáltatásainkat elfogadta, így legkisebb gyermeke születésekor nagyobb gyermekei részére helyettes szülői elhelyezésüket kérte egy hét időtartamra.

Az apa egy pár évvel ezelőtti büntetését töltötte, mikor az édesanya megerősödött annyira, hogy elhatározta, nem engedi vissza volt társát, a gyermekek apját. Igazából jelzés arról érkezett, hogy a gyermekek szeretik apjukat, de félnek tőle. Az apa bántani nem bántotta őket, de szóbeli agresszió rendszeresen volt a családban. Ezenfelül előfordult, hogy az anya által megvásárolt tanszereket az apa eladta, és abból ment játékgépezni, inni (erre beszélgetésünk során emlékeztek is a gyermekek, pedig kb. 8-9 éve történt).

A családnál volt pár fotó, melyek a **falon voltak elhelyezve**, többnyire egyszerű keretben. Kérdésemre, hogy a többi fotó hol van, elmondta az anya, hogy azok egy nejlon zacskóban vannak eltéve. Több lekerült a falról, mert tönkrementek a keretek a többszöri festés, pakolás során.

Az anya nagyon sok képet elő tudott venni. A gyermekek vidáman meséltek élményeikről, amik a képeken is megjelenítődtek. A fényképeket az anya, vagy az apa, vagy az unokatestvér **készítette**.

A falon elhelyezett képek műtermi fotók voltak, de a fényképek között nagyon sok amatőr felvétel is volt. A beszámoló közben az anya egy kihúzható ágyon ült, mellette volt elhelyezve egy fotel, amiben én ültem, és az anya körül pedig a gyerekek rajzoltak. Az egyik kislány kiválogatta az összes olyan képet, ahol az édesanyja volt, és nekem adogatta. „Ez is anya, ez is anya, ez is anya...”

A képeken volt, ahol a befogadott kisfiú volt rajta. A nagyobb gyermekek megszólaltak. „Emlékszel anya, amikor Marcit elvitték, hogy sírtunk? Tudod, mondtuk, hogy ne engedd, hogy elvigyék tőlünk.

Z., a legnagyobb fiú, élesen emlékszik a korábbi lakcímükre. Ő maga kezdett el sztorikat mesélni, hogy átszökött a szomszédba, és hogy az anyukája kereste.

Volt egy kép, ami a szomszédban készült. Többnyire tudták a képekről, hogy mikor készültek, és hol, kik voltak jelen, milyen alkalom volt. Pontos dátumot megjelölni nem tudtak, de hozzávetőleges időpontot igen. A szomszédban készült képet továbbszólták. Ujjaikkal magyarázták, hogy a képen nem látható házrész hogyan nézett ki, hol mi volt még akkor a területen. Olyan jól elmagyarázták, hogy egy később megtalált képen teljesen kivehető volt minden, és képzeletben pont olyannak gondoltam azok alapján, ahogyan ők elmesélték.

Érdekes, mert voltak fotók, melyekhez időpontilag rossz emlékek is fűződtek, hiszen „itt a mamát éppen a kórházból hoztuk ki, mert műtötték a lábát”, ez után halt meg a mama”... stb., és mégis a képet magát, a rajta lévő történetet nagyon szép emlékként kezelték.

A családi harmónia érződött a gyerekeken. Élesen meséltek a múltból. Kérdeztem a nagyobbakat, hogy melyik képek lennének azok, amelyeket elkérnek édesanyjuktól, hogy magukkal vigyenek, őrizzenek. Z., a legnagyobb fiú, egy képet mutatott. Egy iskolai padban készült kép volt. Elmondta róla, hogy akkor ment első osztályba, és a tanító néni készítette a képet. Emlékszik rá, hogy a tanító mondta, hogy mindenki csináljon úgy, mintha rajzolna. Írni

még nem tudtak akkor, hiszen pár napja jártak iskolába (ekkor belegondoltam, hogy milyen jó, hogy a tanító néni akkor fényképezett).

Kérdeztem a fiút, hogy el tudná-e mondani a képen látható személyek nevét. Persze hogy el – mondjam? –, volt a válasz. Érdekes, mert ez a fiú igen sűrűn hiányzott az iskolából, sajnos nagykorúságát is úgy érte el, hogy nem lett csak nyolc általános végzettsége. talán pszichológiai vonatkozását is meg tudjuk magyarázni annak, hogy ő pont ezt a képet választotta (vágyott cél, hiátus a múltban).

Az apáról is voltak képek, de csak olyan kép volt, amit a börtönben készítettek. Egy amikor bement, egy pedig kijövele előtt. Ezek a képek voltak csak, melyeknek a hátulján megjegyzés volt. „Sok szeretettel aputól.” A másik képen pluszban, hogy „nagyon hiányoztok”. Ezek üzenetek bentről!

Érződött, hogy a gyermekek teli vannak élményekkel. Ezt szüleiknek köszönhetik. A néha mostoha körülmények mellett kialakulhatott identitásuk, hovatartozásuk.

Kérdésemre, hogy Orgona hozott-e magával gyermekkori képeket, nemmel válaszolt. A lány egy másik településről jött a városba. Semmilyen képe nem volt. A fotókon felbuzdulva jelezte, hogy most lesz egyéves a kisgyerek, és majd elviszik fotóshoz a születésnapján.

Nagyon jó volt, hogy a gyermekek egyike sem akart az udvarra kimenni játszani, holott érkezésemkor kint voltak mindannyian. Ott ültek sorban, sőt túrták egymást anyjuk közeléből, hogy ki-ki jobban lássa a képeket.

A H. családról is készítettem közös fotót. Magamban mosolyogtam közben, hiszen feltételezésem, hogy a családok emlékezni fognak rá, hogy László Gyöngyi akkor csinált valami fotóelemzéses dolgot, és jött hozzánk, és a beszélgetést követően lefényképezett.

Remélem következő karácsonyra minden család egy fényképezőt fog a Jézuskától kérni ajándékba.

Konklúzió

Megerősödött bennem az az elgondolás, hogy a családokkal kapcsolatban igen is kell, hogy a családgondozó végezzen ilyen jellegű kutatómunkát. Nem tudom, hogy ennek kötelezővé tétele szükséges-e, de ha valaki egyszer kipróbálja, megtapasztalja, **nem tud leszokni róla.**

Talán, ha elkezdenénk bevezetni a köztudatba, akkor a **családokat is rá lehetne szoktatni**.

Ha már csak eggyel több alkalommal veszik is elő a képeket (mikor a családgondozó megy), akkor már előrébb vagyunk.

Volt olyan helyzet, amiben én is kissé motiválatlanabban mentem, hiszen vasárnap délután második visszamenetelem volt, és kiszámoltam, ha még csak két órát vagyok ott, akkor is este 8 óra, mire végzek. Na de onnan, hogy beköszöntem az ajtón, minden feledésbe merült, és **vitt az ár**.

A beszélgetések előtt igyekeztem a csoport által összeállított kérdéseket, a kapott instrukciókat pontosan megjegyezni, de rájöttem, hogy az „élet írja a történetet”, tehát hagyatkoztam a mesélő vezetésére, no meg eszembe volt, hogy az sem baj, ha pont kiderül, mit csinállok esetleg rosszul.

Érzésem, hogy a képről történő meséléshez a megnyerést jól végeztem, mert két esetben nagyon éreztem a hezitálást. Nincs is, meg nem is ér rá, meg nem is tudja. Olyannyira kellemes érzés volt mind a két helyen (a mesélőnek), hogy teljesen más lelkiállapotot tükrözött menetelemkor és eljövetelemkor. Jelzem, ezek mind **pozitív irányú változások** voltak.

Nagyon nagy **kohéziós erejét** érzem a képekről történő beszélgetésnek. Mint már írtam is, volt család, ahol a meny és anyós közötti feszültségnek jele sem volt a közös képhez történő összeállás során.

Ami érdekes még, mintha a közhely tényleg igaz lenne. Az **idő megszépíti a dolgokat**. A családok életében voltak rossz emlékek, de mégsem úgy meséltek róla. Inkább mosoly volt az arcokon, egy családnál sem volt sírás, bánat, szomorúság.

A családok életében vannak titkok. Ezek a titkok nagy jelentőséggel bírnak. Sokszor igen meghatározóak, és nem véletlen titok. Érdekes tapasztalás, hogy ezek a **fel nem fedett információk** (nevezzük inkább így) 100 perc után mégis **felszínre kerülnek**.

A családoknál többnyire található egy olyan személy, aki a fényképész pozíciót betölti. Ő egy központi figura, akit mindenki kedvel, szeret, akire szinte felnéznek. (neki volt gépe, ő tudott fotózni).

A régi hagyományokat az új technika felváltja, és néhol erősíti (lemezen tároljuk az összes beszkenelt képet), néhol pedig gyengíti az emlékezést. (Telefonnal gyorsan lekapok valamit, de ezt 3 nap múlva ki is törölöm.) Ez utóbbival lehet, csökken annak az igénye (gyors, kéznél van, végtelen lehetőségeket biztosít), hogy befektessen az ember (időt, pénzt, energiát egy kép készítéséhez, készíttetéséhez, ami utána maradandóbb).

Beszélgettem olyan szakemberrel, aki a csoportmunkába később kapcsolódott be. Visszajelzése neki is ez volt: „Igazad volt, ez nagyon jó, örülök, hogy elvállaltam a munkát.”

2. függelék

Kocsis György Családi legendárium

1. család

Édesapád, J. P. 1952.-ben született Budapesten a IV. kerületben. Bár ő tősgyökeres pesti, szülei még vidéken születtek. A nagypapád, J. V. Gyomaendrődön született még 1907-ben. Budapestre 1928-ban költözött fel. A nagymamád (S. A.) Sárvár környékén lakott, Ölbői születésű. Ő kicsivel később, 1919-ben látta meg a napvilágot, és 1938-ban költözött fel a fővárosba dolgozni. Itt ismerkedtek meg a nagyszülők, és a háború alatt a 40-es években házasodtak össze. Házasságukból három fiúgyermek született, Vince a legidősebb, Tibor (aki szintén idősebb édesapádnál), és végül édesapád. A család a Váci út 47. szám alatt lakott egy tágas telekkel rendelkező társasházban. Apa elmesélése szerint, itt három család élt. Szükség volt a tágas kertre és az egyéb melléképületekre, mert nagypapád szücs és tímár volt. Állati bőrt és szőrmét készített, amiből később kabátok, ruhák lettek, vagy éppen a falat díszítették. Mindvégig maszekként dolgozott, tehát a saját ura volt. Időközben édesapád is beletanult a szakmába, édesapjától leste el annak minden csínját. Nagymamád úgynevezett htb.-s volt, ez azt jelentette, hogy háztartásbeli. Ő nem dolgozott, legfeljebb időnként eljárt takarítani. Apa szerint remekül főzött és sütött. Gyakran nézett be hozzájuk a kerületi rendőrkapitány, hogy megkóstolja a nagymama készítette halászelevet. Nagyi pogácsája is messze földön híres volt, és a focimeccsre siető újpesti szurkolók szívesen vásárolták az omlós finomságot. A családban fő hobbi volt a halászat-horgászat. Nagypapa és a gyerekek gyakran mentek ki a Dunára tekerőhálós halászatra csónakkal. Ha erről többet szeretnél tudni, ne felejtse el megkérdezni apát. Ő biztosan szívesen mesél ezekről az élményekről.

Apa nem járt óvodába, mert mama vigyázott rá az iskola megkezdéséig. Általános iskolába a IV. kerületbe járt. Elmondása szerint nagyon jó tanuló volt, felsőben végig 4,4–4,8 átlaga volt. Főként a matematika, a fizika és az orosz volt erőssége, és tanulta szívesen. Nagyon mozgékony és energikus kisfiú volt, mint most te Peti. Szeretett csúzlizni, később kitűnően lőtt légpuskával. Fogadásból a repülő madarat is eltalálta csúzlival – na azért te ezt ne próbáld ki. Apa volt a „búcsú réme”, mert a céllövészetnél mindent elsőre eltalált a légpuskával. Volt olyan, hogy megkérték, fizesse ki a három forintot, és válasszon valamit. Édesapád a sport terén is jól teljesített. Számos sportágat kipróbált: Bokszt, birkózást, súlyemelés, kispályás labdarúgást. Ezek közül a bokszot versenyszerűen űzte. Legnagyobb sikere az volt, mikor

edzésen kiütötte az akkori junior Európa-bajnokot, Glukk Pétert. Aztán elkezdett serdülni, és így az edzések is elmaradoztak, csökkent a kitartás. Az általános iskolát 1966-ban fejezte be. Ezt követően szakmát tanult, és elállt férfi és női szabó tanulónak Eichbaum Gyulához. Bár a nagypapa azt szerette volna, hogy ő is tímár legyen (mert ott annak is tanulhatott volna), apa inkább a szabóságot választotta. Másfél év után, azonban megszűnt a családi cég, és ekkor apa átkerült az EKISZ ruhaipari szövetkezetbe tanulónak. Itt 1968-ban végzett és kapott szakmunkás bizonyítványt. 1971-ben még megpróbált továbbtanulni a textilipari technikumban, de két hónap után befejezte. Ezt követően elállt dolgozni, és egymást követték a munkahelyek. Apa dolgozott az Egyesült Izzóban és a Volánnál. Közben mindig üzte a szabóságot, mert megtartotta mellékes állásként. Mesélte, hogy számtalan érettségiző leány és fiú ruháját készítette el ő. A leghosszabb és egyben legjobb munkahelye mégis a Volán volt. Ott 1971-től 1990-ig, a vállalat megszűnéséig dolgozott, kisebb megszakításokkal, szállító melósként. Olyan jól soha többé nem keresett, nem voltak anyagi gondjai. Meglepő módon a kedvence az éjszakás műszak volt. Közben behívták sorozásra, hogy elvigyék katonának. A sorozáson azonban olyan válaszokat adott, hogy megijedtek tőle a tisztek... és K. O. bácsi javaslatára otthon hagyták apát. Akkor már a nagymamád sokat betegeskedett, és apa ápolta 1991-ig, haláláig.

Édesapád 1984-ben házasodott össze első feleségével, B. Ilonával. Kapcsolatuk nem tartott sokáig, és 1986-ban már külön mentek. Ez után ismerkedett meg apa B. Máriával, a féltestvéred, P. édesanyjával. P. 1987-ben született, és ő még találkozott a nagymamáttal. A család több helyen is lakott: Aradi utca, Nyár utca, Káposztásmegyer, majd építkeztek Veresegyházán. Nem sokkal a ház megépülését követően apa külön vált élettársától, és egy új kapcsolatot kezdett. Márti nénivel nem volt sokáig, mert időközben megismerkedett édesanyáddal, T. Mariannal. Anyának akkor már volt két kislánya, B. és K. K. még nagyon kicsi volt, csupán néhány hónapos. Apa annyira megszerette a lányokat, hogy hamarosan saját családjának tekintette őket... és azóta is. Te sem sokat váratnál magadra, hiszen szüleid 2003 májusában költöztek össze, és te néhány hónapra rá, 2004 januárjában megszületél. Érkezésedkor már a Tinódi utcában laktatok. Erre a házikóra biztos emlékszel, hiszen sokáig éltetek ott.

1. **kép** (Ezen a képen még csak féléves volt P., és az udvarban felállított medencében fürdőzött. Anya és apa is bekuporodott mellé. A medence fölé sátrat tettek, hogy óvják a gyermeket a naptól. Édesapja ölében ülve pancsol.)

A családot egyre népesebb lett, ezért nagyobb otthonra volt szükségetek. Ekkor megkaptátok a mellettek lévő lakást, és ezt apáék összenyitották. Sokat voltak nálatok mamáék, anya szülei, akik a Szabadság-hegyen laknak. A következő kép is egy látogatás során készült.

2. **kép** (A fotón alul B. és K. látható, valamint feljebb az anyai nagymama és az ő férje. P. éppen apa nyakában ücsörög..., alig látszik ki a szülő feje mögül. Hátterben a család belső udvaros kis lakása fedezhető fel..., előtte a nyári sátorral és a medencével.)

Apa szerint születésed óta nagyon szeretsz szerelni. Minden játékot, amit kaptál, alaposan feltérképeztél, szétszedtél. Meglepő módon időnként még össze is raktad. Jó az emlékezőképességed. A családban apa bátyja, Vince volt ilyen ezermester.

3. **kép** (Itt a cumi még a kisfiú szájában volt, de már fűrészelt és csavarozott. Mindezt a kék kiskádban ülve. A kép háttérében a rendezett otthon képe tárul elénk.)

Biztos feltűnt, hogy a képeken apa haja fekete..., pedig már akkor is ősz volt. Sajnos apa néhány alkalommal megtevedt, és összeütközésbe került a törvénnyel. Töltötte büntetését Baracskán, Márianosztrán, Balassagyarmaton. Amikor te születted, akkor is be kellett volna vonulnia a büntetés-végrehajtási intézetbe, de ő inkább veletek akart lenni. Ezért vállalta a bujkálást, és a haját is ezért festette be. 2005 júniusában megszületett Z., de egy hónapra rá apa megint bv.-be került. Ettől kezdve édesanyáttal éltetek, valamint E.-vel, a nagykorú féltestvéretekkel.

Közben rendszeresen jártatok be édesanyáttal a Kozma utcába apát látogatni.

Sajnos apa távollétével otthon megváltoztak a körülmények. Anya anyagi helyzete romlott, egyre nagyobb gondot jelentett a család ellátása. A problémák miatt anya az italhoz nyúlt. Ez azt eredményezte, hogy egyre többet maradtatok egyedül. Aztán egy nap, úgy döntöttek, hogy testvéreiddel együtt elhelyeznek benneteket a Völgy utcai gyermekotthonban. 2006

augusztusától, 2007 júniusáig laktatok itt. Közben anya és nagymamátok is rendszeresen látogatott benneteket. Nagykorú testvéretek lakást kapott a Lőrincz utcában, és úgy döntött, kezdeményezi, hogy hazamehessetek. Ezt anya, nagygi és sokan mások is támogatták, így Erzsike lett a gyámatok. Időközben anya is visszaköltözött hozzátok, így megint együtt volt a család. 2008 augusztusában apa is szabadult, és néhány napra hazaköltözött. Sajnos anyával teljesen ellentétes volt a véleményük a folytatást illetően, ezért külön váltak néhány nap után. Anya és Erzsike közötti kapcsolat is megromlott, egyre több volt a veszekedés, aminek ti is tanúi voltatok. Végül ez odáig vezetett, hogy 2009 januárjába bekerültetek az Alföldi utcába, majd februárban az oroszlányi gyermekotthonba.

2. család

Édesanyád, H. Katalin Budapesten született 1980-ban. Szüleivel és két nővérével a XX. kerületben laktak, ott teltek a gyermekévei. Anya a mai napig nagyon kötődik Budapest ezen kerületéhez, mert itt járt iskolába, itt kezdett dolgozni, és baráti kapcsolatai is ide kötik. Nővérei jóval idősebbek nála, Ági 10 évvel, Marika 9 évvel. Főleg Marikához ragaszkodott nagyon, ő a te megszületésed után sokat segített anyának, és veled is sokat foglalkozott. Sajnos az utóbbi években nagyon eltávolodtak egymástól a testvérek, így anya Marikával 4 éve, Ágival 7 éve nem találkozott. Biztos nagyon örülne neki, ha ismét beszélgethetnének.

Édesanyád a kerületi bölcsődébe és óvodába járt. Kedves emléke volt, mikor egy alkalommal a nagymamájával – a te dédnagymamáddal – óvodába ment, és összetalálkoztak édesapjával. Ő éppen dolgozott, a Barkasszal süteményeket szállítottak ki. Papa az autóból kihajolva süteményt adott be édesanyádnak a villamos ablakán keresztül, és már tovább is hajtott. Anya annyira örült a nem várt süteménynek, hogy az óvodában nem volt hajlandó megengedni másnak még azt sem, hogy hozzányúljanak. Pistike mégis megpróbálta, de kapott is a fejére a könyvvvel.

Anyukád szüleivel a Pázsitos sétányon élt, egy lakótelepi lakásban. Erre még te is emlékezhetsz, hiszen többször voltatok fenn a mamánál és a dédinél régebben. Sőt több alkalommal ott is laktatok, amíg te kicsi voltál. Nagypapád, H. J., a csepeli vendéglátó-ipari vállalatnál dolgozott mint kocsikísérő, a nagymamád, L. E. pedig a MÉH vállalatától ment nyugdíjba. Anya családja szegényesen élt, sokáig nem is látott mást reggelire és tízóráira,

csak vajas kenyeret. Anyu szerint sokáig rá sem tudott nézni. Nővérei már korán elálltak dolgozni, és a keresett pénzüket hazaadták a családnak.

1. **kép** (Anyu gyermekkori képe. Itt már óvodába járt, négyéves volt. A fotó otthon készült. Katalin kiskori képe leginkább Dávidra hasonlít.)

Aztán édesanyád megkezdte az iskolai tanulmányait a Lajta László Általános Iskolába. Itt volt kisdobos és úttörő. Szeretett énekelni, ezért évekig énekkaros volt. Az iskolában a matematika és a helyesírás volt az erőssége. Tanulmányait közepessel végezte. Édesanyád továbbtanulás előtt igen bizonytalan volt, nem tudta hova menjen. Aztán a barátnőjével úgy döntöttek, élelmiszer-eladók lesznek, és így iratkozott be a Csepeli Speciális Szakiskolába. A tini évek része volt, hogy a tanulás nem minden esetben állt az első helyen. Itt a csepeli iskolába ismerkedett meg édesapáddal, aki szintén ott tanult. A két év elvégzése után anya úgy döntött, folytatja a tanulást, mert szakmunkásvizsgát szeretne tenni. Ezért beiratkozott a Pöltenberg utcai szakmunkásképző iskolába, ahol egy év ráképzésre lett volna szükség..., de az élet közbeszólt, mert kismama lett Dáviddal.

Édesapád, K. G. szintén Budapesten született, a XII. kerületben 1977-ben. Szüleivel a III. kerületben lakott a Kandó Kálmán utcában. Nagypapád, K. Gy. és nagymamád, Cs. É. viszonylag hamar, apu hároméves korában elváltak. Nagypapád akkor költözött Monorra, míg nagymamád szüleid jelenlegi lakhelyére. Apát édesanyja nevelte, kettesben laktak az Ady Endre utcában. Édesapjával tartotta a kapcsolatot, de ez a kapcsolat nem volt mindig felhőtlen. Édesapád szintén a kerületben járt óvodába, és általános iskolába is. Igaz, több általános iskolában is megfordult (Lehel téri, Mártírok úti). Közepes tanuló volt, és szeretett sportolni. Kedvenc sportja a karate volt. A küzdősport iránti érdeklődését a nagypapádtól örökölhette, mint azt az alábbi kép is mutatja.

2. **kép** (Itt az apa kisiskolás volt, és nagypapa bokszesztyűi vannak rajta. Nagypapa korábban versenyszerűen bokszt, és ezzel rövid ideig a szülő is megpróbálkozott. A háttér eléggé sötét, talán a nagyszobában készült. Gábor arca azóta sem sokat változott. Az arcvonások Nikire emlékeztetnek.)

Az általános iskola elvégzése után édesapád a csepeli speciális szakiskolába tanult tovább. Az asztalos szakmát választotta, amit kitanult. Néhány évet dolgozott szakmájában, és állítólag jó kézügyessége volt. Közben megismerkedett édesanyáddal és hamarosan megszületett testvéred, Dávid.

Anya és apa a Disco hajón találkoztak először, ahol édesanyád dolgozott, apa pedig szórakozni ment oda a barátaival. Anya akkor még csak 16 éves volt, apa pedig 19. Egyre többet találkoztak, és néha már az iskolát is elhanyagolták egymás miatt. Aztán egyszer kiderült, anya babát vár. Dávid 1997-ben született. Akkor anya még csak 17 éves volt. Éppen ezért anyai nagymamád lett bátyád gyámja. Akkor anya és apa még nem éltek együtt. A megszületett apróság mindkettőjüket elbizonytalanította, ezért néhány hónapra szüneteltették a kapcsolatukat. Négy hónap telt el Dávid megérkezése után, mikor megint egymásra találtak, és 1998 nyarán már megtartották az esküvőt.

3. **kép** (A szülők egyik esküvői képe. Mielőtt a belépnének a házasságkötő épületbe. Láthatóan nagyon fiatalok voltak, vonásaik még simák. Mindkét szülő alkalomhoz illően van öltözve.)

Az esküvő után egy ideig szüleid a VIII. kerületbe költöztek, ott éltek albérletben. Aztán 2000-ben megérkeztél te is. Anya szerint mindketten szép nagy babák voltatok, három kiló felett. Te nagyon mozgékony, aktív kisbaba voltál. Gyakran még hajnalban is le kellett vinni sétálni..

4. **kép** (A képen a két testvér látható: Dávid három, míg Niki egyéves lehetett. Jelenlegi otthonukban készült a kép, a kanapén ülve. Dávid előtt ül húga, akit mosolyogva karol át.)

Sajnos, az albérlet elvesztésével anya és apa megint külön költözött. Apa hazament édesanyjához, anya pedig veletek közösen az ő édesanyjához. Aztán egy szomorú dolog kovácsolta ismét össze a családokat: az apai nagymama halála. Talán erre még te is emlékszel, hiszen ennek te is szemtanúja voltál. Bár a mostani lakásban megint együtt lehetett a családot, ami normál esetben öröm..., apát mégis nagyon megviselték a történetek. Nehezen

tudta édesanyja elvesztését feldolgozni, és gyakran olyan pótcselekvéshez folyamodott, ami hosszú távon nem volt jó döntés: ital, játékgépek. Ez vezetett odáig, hogy sajnós szüleid kapcsolata annyira megromlott, hogy nevelőszülőhöz kerültetek 2005-ben. Ági néninél 14 hónapot nevelkedtetek, mikor a szüleid kérték, hogy életük rendeződött, és szeretnék, ha visszakerülnétek családokba. Ekkor megint volt munkája anyának és apának is. Jó munkahelyet találtak, a Gudnit Kft.-nél helyezkedtek el váltott műszakban. Sajnós csak egy fél évet lehettetek otthon, mert egyik nap anya nem ment érted az óvodába, és visszakerültetek megint Ági nénihez. Ettől kezdve nála nevelkedtetek egészen addig, míg 2009 decemberébe bekerültetek a gyermekotthonba.

Tudod Niki, szép nagy családot van, és szüleid rengeteg képet őriznek róluk. Hallom, te is szereted ezeket a képeket nézegetni, forgatni. A legtöbb kép az apai nagyszüleidről készült, valamint a dédszüleidről, akik E.-n laknak. Édesapád nagyon sok időt töltött nyaranta vidéken, ahol teljes volt a szabadság. Szinte a teljes nyári szünetet ott töltötte, miközben édesanyja dolgozott. Az alábbi családi kép is ott készült.

5. **kép** (A képen középen apai dédnagymama és dédnagypapa [ki 2008-ban sajnós meghalt] látható, a kép bal szélén a nagymama a gyerekek édesapjával, illetve a kép másik oldalán a nagymama testvérének családja látszik. A háttérben jól látható a dédszülők kertes háza, sok-sok virággal. A testvérek édesapja itt töltötte a nyári szüneteket.)

Sajnós, az anyai nagyszüleidről kevesebb fotót találni, főleg a nagypapádról. Ő már 2003-ban meghalt, ezért róla kevés emlékképed lehet. Nagymamáddal közösen a Pázsitos sétányban éltek a XX. kerületben. Aztán papa halála után mama leköltözött J.-ba, ahol néhányszor meglátogattátok. Nagymamád 2008-ban ment nagypapád után. Róluk is akad fotó, ahol örömeikben sírtak.

6. **kép** (A kép a szülők esküvőjén készült. A kép bal szélén az anyai nagypapa, mellette nagymama látható. Egy kicsit takarásban ül az anyai dédnagymama, akit azóta is gyakran látogat a család. Érdekes még a képen az aprócska kisfiú, aki nem más, mint Dávid!)

Hogy teljes legyen a családi legendárium, nem feledkezhetünk meg az apai nagypapád családjáról sem. Tudod, aki Monoron él. Velük elég gyakran találkozol, és azt is tudod, apa mennyire nagyon hasonlít papára. Arról már hallottál, hogy papának van két lánytestvére, akik kint élnek Amerikában? Születésedkor kiköltözött hozzájuk az apai dédnagymamád, és azóta nem találkoztak. A dédi még látott téged, igaz, akkor legfeljebb egy hónapos lehettél. A következő képen a külhonba ment család tagjai láthatóak.

Középen látható az apai dédnagymama, mellette két oldalon a lányai – a nagypapa testvérei. A kép karácsonykor készült, a család a karácsonyfát állja körbe. Láthatóan vidámak és mosolygósak.